

Felixa Försegg

Fokozatos előléptetés a tanítói pályán.

A világon mindennek, de mindennek meg van a maga rendes fejlődési menete. Az élet folytonos haladás, előretörékvés. A megállapodás a tespedés: esendes halál, lépcsőzet a közeli enyészethez. Nézzük a nagy természetet! Az életet lehelő mosolygó tavasz ezer reménynek ad tápot, a pompás nyár virágzó életerőre vall, a gazdag ősz a beteljesült remények kifejezője s a pusztai tél a nyugalom, a megpihenés symboluma. De nemcsak általánosságban, hanem a részletekben is felfedezhető a dolgok genetikus menete. Fényes bizonyossága ennek a természetnek minden individuális alkotó része: a gyenge fűszál úgy mint a hatalmas pálma, a picinyke, zümmögő bogárka úgy, mint az óriási cet, az élettelen sziklatömb úgy, mint a teremtes remeke, maga az ember.

Az emberi élet is folytonos változatosság, örökös küzdelem, fejlődés egész a sir szájáig. A dolgok természetes rendjéből következik, hogy midőn az ember mint az életküzdelemre kifejlődött, megért individuum az élet színpadjára lép, valamely hajlamainak és tehetségeinek megfelelő életpálya küszöbén, tanúsítson szintén életkedvet és ne szűkölködjék reményekben, akárcsak az esztendő pályafutásának első szaka: a kedves kikelet. Férfikora jávában s előrehaladottabb életidejében lássa reményei beteljesülését, fáradozásai megerdemelett gyümölcseit. Ágg korában pedig vegye ki részét a nyugalomból, a csendes megpihenésből.

A kereskedő és iparos, az önálló szellemi munkás (orvos, ügyvéd, mérnök) s az alkalmazott (állami, megyei, községi s magántisztviselő) egyaránt jobbra ama tudatban lép pályájára, hogy munkássága és szorgalma gyümölcseit az évek számával szaporodni és értékben nyerni tapasztalja. És úgy is van. Éltrevaló kereskedő, szorgalmas iparos, ügyvéd, orvos és ügyvéd minden év fordultával csak szaporítja jövedelmét s növeli vagyonát. A lelkiismeretes, képzett tisztviselők mind nagyobb és nagyobb állásokra emelkedhetnek, melyekkel nemcsak nagyobb fizetés és tekintély, de busásabb jövedelem is jár. Egyedül a tanítói pálya az, melyen a legtöbb helyt még mindig nem lehet az évek hosszú során át kifejtett odaadó munkásság, szívós kitartás, ernyedetlen buzgalom ellenére sem az érdemes harcosnak fáradozása gyümölcsei szaporodására számítania. Fizetésemelést, korpótlék, igazgatóvá való előléptetés még igen nagy körben „terra incognita!”

A kevésszámú, örvendetes kivételek közé tartozik az ország fővárosa, melynek tanácsa becsülni tudja a tanügyi legegyszerűbb munkáját is. Nem rajta mulik, hogy tanítóknak tisztességesebb fizetést nem adjon. Újabban alkotott fizetési szabályzata azonban a tanítónak évi díját szolgálati évei- s érdemeinek szaporodásával fokozatosan emeli. E szabályzatnak a népiskolai tanítókat érintő főbb pontjaival nem lesz felesleges közelebbről megismerkednünk.

1.) Igazgatói illetmények. Az elemi iskolai igazgatótanítók évi járandósága 1200 frt. törzsfizetés, természetben lakás vagy 300 frt. lakpénz, 100 frt. igazgatói átalány és 60 frt. 5—5 éves korpótlék.

2.) Tanítói illetmények. A fővárosi községi el. népiskolai tanítók és tanítónők részére három fizetési fokozat érvényes, nevezetesen: I. fokozat, évi 800 frt. törzsfizetés, 250 frt. lakpénz és 60 frt. 5—5 éves korpótlék; II. fokozat, évi 600 frt. fizetés és 200 frt. lakpénz; III. fokozat, évi 500 frt. fizetés és 100 frt. lakpénz.

Richard G. Gifford

Fokozatos előléptetés a tanítói pályán.

A világon mindennek, de mindennek meg van a maga rendes fejlődési menete. Az élet folytonos haladás, előretörekvés. A megállapodás, a tespedés: csendes halál, lépcsőzet a közeli enyészethez. Nézzük a nagy természetet! Az életet lehelő mosolygó tavasz ezer reménynek ad tápot, a pompás nyár virágzó életerőre vall, a gazdag ősz a beteljesült remények kifejezője s a puszta tél a nyugalom, a megpihenés symboluma. De nemcsak általánosságban, hanem a részletekben is feltalálható a dolgok genetikus menete. Fényes bizonyossága ennek a természetnek minden individuális alkotó része: a gyenge fűszál úgy mint a hatalmas pálma, a picinyke, zümmögő bogárka úgy, mint az óriási cet, az élettelen sziklatömb úgy, mint a teremtes remeke, maga az ember.

Az emberi élet is folytonos változatosság, örökös küzdelem, fejlődés egész a sír szájáig. A dolgok természetes rendjéből következik, hogy midőn az ember mint az életküzdelemre kifejlődött, megért individuum az élet szinpadjára lép. valamely hajlamainak és tehetségeinek megfelelő életpálya küszöbén, tanúsítson szintén életkedvet és ne szűkölködjék reményekben, akárcsak az esztendő pályafutásának első szaka: a kedves kikelet. Férfikora javában s előrehaladottabb életidejében lássa reményei beteljesülését, fáradozásai megérdemlett gyümölcseit. Agg korában pedig vegye ki részét a nyugalomból, a csendes megpihenésből.

A kereskedő és iparos, az önálló szellemi munkás (orvos, ügyvéd, író stb.) s az alkalmazott (állami, megyei, községi s magántisztviselő) egyaránt jobbra ama tudatban lép pályájára, hogy munkássága és szorgalma gyümölcseit az évek számával szaporodni és értékben nyerni tapasztalja. És úgy is van. Életrevaló kereskedő, szorgalmas iparos, ügybuzgó orvos és ügyvéd minden év fordultával csak szaporítja jövedelmeit s növeli vagyonát. A lelkismeretes, képzett tisztviselők mind nagyobb és nagyobb állásokra emelkedhetnek, melyekkel nemcsak nagyobb tisztelet és tekintély, de búsásabb jövedelem is jár. Egyedül a tanítói pálya az, melyen a legtöbb helyt még mindig nem lehet az évek hosszú során át kifejtett odaadó munkásság, szívós kitartás, ernyedetlen buzgalom ellenére sem az érdemes harcosnak fáradozása gyümölcsei szaporodására számítani. Fizetésemelés, korpótlék, igazgatóvá való előléptetés még igen nagy körben „terra incognita!”

A kevésszámú, örvendetes kivételek közé tartozik az ország fővárosa, melynek tanácsa becsülni tudja a tanügy legegyszerűbb munkásait is. Nem rajta mulik, hogy tanítóinak tisztességesebb fizetést nem nyújt. Újabban alkotott fizetési szabályzata azonban a tanítónak évi díját szolgálati évei- s érdemeinek szaporodtával fokenként emeli. E szabályzatnak a népiskolai tanítókat érintő főbb pontjaival nem lesz felesleges közelebbről megismerkednünk.

1.) Igazgatói illetmények. Az elemi iskolai igazgatótanítók évi járandósága 1200 frt. törzsfizetés, természetben lakás vagy 300 frt. lakbérátalány, 100 frt. igazgatói átalány és 60 frt. 5—5 éves korpótlék.

2.) Tanítói illetmények. A fővárosi községi el. népiskolai tanítók a tanítónők részére három fizetési fokozat érvényes, nevezetesen: I. fokozat, évi 800 frt. törzsfizetés, 250 frt. lakpénz és 60 frt. 5—5 éves korpótlék; II. fokozat, évi 600 frt. fizetés és 200 frt. lakpénz; III. fokozat, évi 500 frt. fizetés és 100 frt. lakpénz.

3.) Elöléptetések a fizetési fokozatokban. Minden tanító vagy tanítónő csak a harmadik fizetési fokozat mellett léphet a főváros szolgálatába s megválasztásától számítandó három teljes éven át a harmadfokú fizetést élvezi. E három év leteltével — melyeket egyszerűs mind próbaidőnek tekintenek — a menyinyiben működése ellen kifogás nincs, véglegesen megerősítik és a tanító második fizetési fokozatba előlép. Végre a második fizetési fokozatba való belépéstől számítandó négy év múlva, mindenki az első fizetési fokozatba lép elő. A fizetési fokozatokba való előléptetést a tanács hivatalból eszközli.

4.) Átmenet más iskolákhoz. Ha valamely fővárosi elemi népiskolai tanító (tanítónő) a polgári-, iparrajz-, vagy realiskolákhoz választanak meg: az illető azon fizetési fokozatba jő, mely őt a fővárosnál megválasztásától töltött összes szolgálati évei szerint megilleti, jelesen: ha már 3 éven túl szolgál, a második fizetési fokozatra, hét évi szolgálat után pedig az első fizetési fokozatra tarthat igényt.

5.) Korpótlék. A korpótlék — melynek száma nincs korlátozva s mely a nyugdíjba és végkielégítésbe be lesz számítva — különség nélkül minden tanító vagy tanítónő részére csak az első fizetési fokozatba való belépéstől számítandó s megszakítás nélkül eltöltött öt egymásutáni év múlva jár.

6.) Vezető-tanítói működési pótlékok. Az elemi népiskolai vezető-tanítók, ha az igazgatásukra bizott iskola két tanteremnél többel nem bír, évi 50 frt, ha ennél többel bír, évi 100 frt. átalányban, beiratási díj fejében pedig első esetben 50 frt, utóbbi esetben 100 frt. működési pótlékban részesülnek. A nyugdíjazásánál azonban e pótlékokat nem számítják be.

7.) Kültelki pótlékok. A fővárosi vámon kívül fekvő iskoláknál működő tanítók kivétel nélkül 100 frt. évi kültelki pótlékot nyernek, mely azonban a nyugdíjazásánál figyelmen kívül marad.

8.) Óradíj-többletek. Az elemi népiskolai igazgató-tanítók és a legalább négy osztálylyal bíró elemi iskolák vezető-tanítói heti 20 órai, a négy osztálynál kevesebbel bíró elemi iskolák vezetőtanítói, valamint az összes elemi népiskolai tanítók és tanítónők heti 26 órai tanításra kötelezhetők. Mindenkinek, ki a fenn elsorolt köteles óraszám felül van elfoglalva, óra többletdíj jár. Ezen többletdíj minden egyes heti óra után az egész tanév tartamára 40 frt.

9.) Elemi iskolai tornaművezetők. Azon elemi iskolai tanítók, kiket tanévről tanévre a tornaművezetéssel bíznak meg, rendes illetményeiken felül a tanév tartamára 200 frtnyi átalányt élveznek. Az ily tanítók a tornaművezetésen kívül csak heti 20 órai tanításra kötelezhetők.

E szabályzat alapján lőn a múlt hóban Belicza József helyettes igazgatótanító rendes igazgatótanítóná előléptetve. Sokat fáradt, buzgolkodott a tanúgy mezején nemcsak gyakorlatilag, de az irodalom terén is. A sok méltó konkurrens között az első sorába tartozott s megválasztását számos érdemeinél fogva, magának teljes mértékben kiérdemelte.

Belicza József született Alsó-Dióson (Pozsony vármegyében) 1848. ápr. 19-én róm. kath. szülöktől. Atyja: Lenárd, jobb módú közbirtokos s általános tiszteletnek és közbizalomnak örvendő, a kit polgártársai községi előjárónak, majd megyei bizottsági-tagnak választanak meg. A közügyek terén szerzett érdemei elismerésül pedig Ő Felsége a király 1887-ben a koronás érdemkereszttel tüntette

ki. Anyja, női erőnyekben gazdag, önfeláldozó hitves és gondos anya, ki gyermekeiért él-hal. A nyolc élő gyermek közül József a legidősebb. A gyermekek mind a leggondosabb nevelésben részesültek s kiki a maga hajlamainak és tehetségeinek megfelelő életpályát választott. Nem csodálható tehát, ha mindannyijára birja ama körnek tisztetét és szeretetét, melyben él és munkálkodik. Fülöp tanító, Ambrus megyei tisztviselő és Pál, az állam- és jogtudományok tudora, Aranyos-Maróthon keresett ügyvéd. Nőtestvérei mind férjnél vannak. Józsefet öt éves korában adták szülői Nagyszombatba az ottani városi elemi iskola első osztályába. A négy normális s hat gymnásiumi osztályt Nagyszombatban végezte, hol az illető osztálytanító- vagy tanárnál volt teljes ellátásban. Mindig az osztály legszorgalmasabb és legjelesebb tanulói közé tartozott.

Szülei a papi pályára szánták s azért Nagyszombatról Esztergomba iratták a gymnázium VII. osztályába. De József lelkeben már régóta égett a tanítói pálya iránt lángoló Vesta-tűz, melyet egyik kitűnő tanítója gyújtta benne — magával ragadó, hatásos előadásaival.

A mint e kitűnő tanító: Pölczl János — a ki később a nagyszombati kir. kath. férfitanítóképzőintézet igazgatójává lőn — lelkes tanításával tanítványainak figyelmét lebilincsel s a mély csendben a meghatott növendékek őszinte szemeiben nem egyszer könyek rezdültek meg: erős vágy keletkezett a törekvő fiúban, hogy ő is tanítót válassz. Elgondolta több ízben, hogy mily dicső tanítónak lenni, a kit annyian hallgatnak oly odaadással; s kit annyian tüntetnek ki a ragaszkodás és szeretet igaz jeleivel! Pölczl Jánost nagyon szerették a tanítványai. A hogy Esztergomba került s értesült az ottani tanítóképezdéről: titkon, szüleinek beleegyezése nélkül, beiratkozott a praeparandiába, hogy régóta táplált óhaját megvalósíthassa. Az első félév eltelte után szülei iskolai bizonyítványát követelék tőle, s a mint fiúk különféle ürügy alatt késleltette kíváncsluk teljesítését: a szülők sejtven a himezés-hámozás okát, egyenesen tudtára adták, hogy akaratuknak figyelembe nem vétele miatt, megvonják tőle az eddigi anyagi segílyt. Hiába való volt most már a fiú fényes bizonyítványa s hasztalan a tanárok mentő levele: apja egy ideig nem küldött neki pénzt. De a fiú kitarott s csüggedetlen kedvvel s lankadatlan szorgalommal folytatta tanulmányait. Végre is meghajolt az apa az erős akarat tisztetletreméltó vívmányai előtt s kibékült fiával, a ki a tanítóképezdei rendes tanfolyamot Zajna y igazgatása alatt a legjobb sikerrel bevégezvén, főelemi iskolai tanítói oklevelet nyert.

B. J. mint gyermek derekasan kivette a maga osztályrészét a játékból. Különös előszeretettel tanúsított a testgyakorlatok különféle nevei iránt: télen a korecsolyázás, nyáron az úszás, meg a labdázás voltak legkedvesebb foglalkozásai. Ezekhez járult ifjú korában a vadászat. S bár kitűnő labdázó hírében állt, a vadászási ügyességben nem tudott nagy sikert felmutatni. Békés természetű lelkülete irtóztott az ártatlan vad megbészérléstől. Ha egy-egy nyulacska vagy őzike került puszkacsöve elé s könnynyú szerrel lelőhetné volna, akaratlanul is lehanyatlott karja s sajnálkozott a veszélyt nem sejtő életvidám vad felett. Tanulókorában a nagy szünidő javarésztét nagybátyjánál Belicza István szenicei esperes-plébánosnál töltötte. Az áldott lelkű pap, ki maga a szeretet, nagy lelőének egész erejével csügött az életvidor, természetes eszű unokaöccsén. Oktatta, bátorította, serkentette nemcsak tanulókorában, de még manap sem vette le róla áldó kezeit. Azt az előretörekvést, ernyedetlen munkásságot, szívós kitartást, sziklaerős hitet és tántoríthatlan nemes önbizalmat, melyek a férfú főjellemyvonásai: ez a Krisztus tanainak egyszerű, de mindvégig hű apostola vetette meg nála az ő rendkívüli szeretetreméltó modorával, melylyel bánt vele. A hálás unokaöcs oltárt emelt lelkében. A barátkozás iránt kiváló hajlammal viseltetett gyermek-s ifjúkorában, melyet megtartott felnőtt korában is, míg keserű tapasztalatok óvatosságra és elővigyázatra nem tanították e tekintetben. A kollegiális érzület s az egyesületi élet iránti érdeklődés nála erősen ki van fejlődve. Tanítótársa iránt udvarias, finom modorú a társalgásban, kíméletes az eszmecsere alkalmával az egyleti üléseken s szíves vendégszerető házigazda kedves otthonában. Pályatársai közbizalmát megbecsüli, s ennek nyilvánulását nemcsak egyszerűen elfogadja s megköszöni: de igyekszik annak teljes erejéből eleget is tenni. Így volt a »Budapesti (Budai) Tanítóegylet«-nek 10 éven át egyhuzamban jegyzője, a II. ker. tanítói körnek pedig szintén hosszabb időn át elnöke.

Tanítói pályáját az esztergomi városi mintaiskolában kezdte, hol egy évig működött, innét Sellyére távozott s 1869. óta a fővárosban tesz, hat, ama követendő lelkesedéssel, igaz ügyszerezzetettel, szívós kitartással, melyek őt annyira jellemzik minden munkájában. A fővárosnál történt alkalmaztatásakor Pellet József, Buda és Ó-Buda akkori iskolaigazgatója nem adott neki osztályt, hanem

magánál tartotta az irodai teendők elvégzésére s egyszersmind beteg helyettesítőnek osztotta be. Ám akkor még a testületi tagok száma nem volt oly nagy, az egészségügyi viszonyok is kedvezőbbek voltak s hónapok múltak, míg helyettesítésre került a sor. A következő 1870. évben a kerületi igazgatóság megszüntével, a vízivárosi (Szent-Annai) iskolában kapott osztálytanítói állást, mely minőségben 12 éven keresztül megszakitás nélkül 1882. június végéig a szülők s előjárói legnagyobb meglepődésére teljesítette tanítói tisztét. A város különben korán felismerte benne a szakképzett, buzgó és kötelességgel híven teljesítő tisztviselőt s 1873-ban a bécsi világkiállításra többek társaságában őt is kiküldte a fővárosi tanács, hogy ott a tanügyi osztályt tanulmányozza. 1880-ban pedig a tanács tankönyvek bírálatával bizta meg.

Az 1882. év június végével a Boeckay-téri iskola vezetőtanító-jává nevezték ki. Az iskola akkor csak papíron létezett. Az iskolának szánt bérház helyiségeiben még kedélyes lakók rontották a levegőt s még semmi jel sem mutatta, hogy e ház tulajdonképpen a nevelő-oktatás hajlékának van kiszemelve. A lakásoknak tantermekké való átalakítása, bebútorozása, taneszközökkel való ellátása, az új iskolakerület kikerekítése, szóval a Boeckaytéri iskola szervezése reá várt, a ki e feladatot teljes sikerrel oldotta meg. Négy évig működött e helyen polgártársai s hatóságok leghízelgőbb elismerése mellett. Az egész idő alatt egyszersmind a tabáni iskolaszéknek jeles tollú jegyzője is volt. 1886-ban a fővárosi tanács a krisztinavárosi újonnan épült, a modern igényeknek teljesen megfelelő iskola helyettes igazgatójává nevezte ki. A tabáni iskolaszék jegyzőkönyvi kivonatban fejezte ki irányában érzett igaz tiszteletét s nagyrabecsülését a Boeckaytéri iskolánál kifejtett ügybuzgóságáért s hálás köszönetet mondott neki jegyzői tisztének négy éven át lankadatlan buzgalommal való teljesítéseért.

Krisztinavárosi nagyobb hatáskörű állásán is csakhamar meghódította a maga részére a tanítótestületet, a szülőket s előjáróit egyaránt. Táncvigalmat, hangversenyt rendezett a testületi tagokkal a szegény iskolásgyermekek felruházására s taneszközökkel való ellátása céljából s fáradozásaiban híven segíték nemcsak pályatársai, de a polgárok s iskolaszék is. Saját kezdeményezésére a tan-testület közreműködésével száz frtnyi iskolai alapítványt gyűjtött Dr. Babarcsi Schwartz Ferenc, kir. tanácsos és iskolaszéki elnök nevére, a ki már 12 éven át viseli az iskolaszéki elnöki díszes állást s ezen hosszú idő alatt mindig a tanítók igaz barátjának s a magyar népoktatásügy lelkes apostolának bizonyult. Az alapítvány kamatait kitűnő, szorgalmas és jómagaviseletű tanulók évi jutalmazására fordítják. Rövid itt tartózkodása alatt anynyira megkedveltette magát a polgársággal, hogy midőn ez évben rendes igazgatótanítói előléptetésért folyamodott, az iskolaszék maga is kérvényt nyújtott be érdekében a fővárosi tanácshoz. Különbözn az iskolaszék már egy évvel ezelőtt is folyamodott a tanácshoz, hogy pályázat mellőzésével nevezné őt ki igazgatónak. E kérvény paszszusai közül érdekesnek találjuk ide iktatni a következőket: — „Bátorkodunk a Tek. Főv. Tanács b. figyelmét már ez alkalommal is a krisztinavárosi iskola jelenlegi ideiglenes igazgatója, Belicza József úrra felhívni, ki a Tek. Tanács böles intézkedése folytán ezen tanév kezdetétől fogva vezeti az iskolát, s ki több havi itt működése alatt kiváló szakképzettségének, oktatási ügyességének, tapintatának s ügybuzgóságának oly számos jelét adta, hogy a krisztinavárosi iskolaszék és a polgárság egyaránt teljes megnyugvással tenné le kezébe az oktatás vezetését, illetőleg gyermekeinek nevelését és tanítását, köztudomásúlag már szakirodalmi munkásságánál fogva is a főváros tanférjainak legjelesebbjei közt foglal helyet, e kerületben kiváló hivatást is tölt be — nem csupán mint az iskola adminisztratív vezetője, mint a tanítók kollegiális és általuk szeretett főnöke, vagy mint a tanítás egyszerű apostola — hanem mint a magyarság, a magyar nyelv és hazafias szellem igaz képviselője és lelkes terjesztője is stb.“ Így szépen írt róla az iskolaszék. 1888. június végén végre a fővárosi tanács elő is léptette rendes igazgató-tanítóvá, immár véglegesen gondjaira bízván a krisztinavárosi iskolát.

Családot 1875. november 20-án alapított, nőül bevén a régi budai családból származó, művelt lelkületű Eckermann Hermánát, kivel boldog házasságban él. Frigyüket, melyet a szeretet anyala pecsételte meg, az ég hat gyermekkel áldotta meg, de 3-at közülök korán magához szólított az élet és halál ura s így csak 3 él: Aranka, Józsa és Iván. Fenkölt szellemű neje üres óráiban a muzsáknak is áldoz. Hangulatjeljes költeményeit, melyeket kéziratban volt szerencsénk olvashatni, némi átdolgozás mellett, bátran a nyilvánosság elé is bocsáthatná. Legsikerültebb szerzeményei eme címeket viselik: Viszszaemlékezés, Fiaskámhoz,

Boldog otthon, Egyetértés, Üdvözet, (férjének születése napjára), Édes apámhoz, Emlék, Mulandóság stb.

B. J. mint hadköteles is derekasan megállta helyét s nem tekintette katonáskodását sine cura állapotnak. 1869-ben besoroztatván a honvédséghez, a szabadságolt állományhoz: tizedessé, szakaszvezetővé, majd őrmesterré léptették elő. 1873-ban letette a tiszti vizsgát s ennek alapján kinevezték hadnagygyá. A szabályszerű 12 év kitöltése után azonban beadta lemondását, hogy minden erejét tanítói állásának, hón szeretett családjának s az irodalomnak szentelhesse.

Az irodalom terén kiváló sikereket aratott. E téren szerzett érdemei nem ephemer-természetűek. Éveken át munkatársa volt több szaklapnak. Szakkérdéseket tárgyaló cikkek megjelentek tőle majdnem minden nagyobb napi-lapban, e nemű munkássága mégis főleg a „Pesti Hírlap“ s az „Egyetértés“ széles körben elterjedt napilapok, majd a »Bars« c. hetilap hasábjain nyilvánult. Rendese munkatársa volt a magyar nagy és kis lexikonnak. Számos önálló munkájával pedig mindig valamely hiányon akart segíteni. Így évekkal ezelőtt a tanítóság alkalmos magyar nyelvtani kézikönyv megírását nyilvánítá fontos szükségletnek. A budapesti (budai) tanítóegylet pályázatot birtetett e tárgyban s Belicza rögtön elhatározá, hogy nyelvtant ír. Munkája el is nyerte a kitűzött pályadíjat. Az elemi népiskola II—VI. osztályai részére írt magyar nyelvtani kézikönyvei mondatnyi alapon írvák s számos, nagy gondra való gyakorlati szemelvényei kitűnő tanítónak tüntetik fel a szerkesztő-író. Ez a mű B.-nak határozottan legsikerültebb munkája s meglevő hasonnemű munkáink között a legjobbak közé tartozik. Mestere a nagynevű Dr. Simonyi Zsigmond, kinek korszakalkotó fellépése a magyar nyelvtudomány terén, nem maradt nála hatás nélkül. Írt jeles számtani kézikönyveket az el. népiskolai II—VI. osztályok s az ipariskolák részére. Ugy ezen, mint nyelvtani tankönyvei a ministerium által approbáltattak. Egyéb mesekönyv (két kötet), Barátság tükre, Iskolai zsebnaptár (négy évfolyam), Mulasztási és előmeneteli napló statisztikai táblázattal, Törzskönyvi lapok, ABC és olvasókönyv feleltettek számára.

Legnevezetesebb alkotásai azonban, nem a belső érték szempontjából, hanem tekintvén a roppant nagy szorgalmat és szívós kitartást igénylő munkát: »Magyarország népiskolái- és tanítóinak cím- és névtára«, a »Magyarországi tanítóegyletek statisztikája« és »Népoktatási törvények és rendeletek tára, különös tekintettel a főváros népoktatási tanintézeteire« című művei. Ez utóbbit csak kéziratban s kefelenyomatban volt szerencsénk látni, de már e hóban kikerül a sajtó alól. Mind a három mű tulajdonképpen csak szerkesztés, de hogy mennyi utánjárással és mily sok kutatással van az ilyenmű mű létrehozása egybekapcsolva: az kitűnik az illetékes szakférfiak kételkedő ítéletéből is, melylyel fogadták annak idején Belicza tervét, mikor ő az illetők támogatását kérte ki magának »Magyarország népiskolái- és tanítóinak cím- és névtára« c. munkája megalkotásához.

A ministeriumban egyesek mosolylyal fogadták szándékát s kereken kimondták véleményüket, hogy a mi után ők is törekedtek, s a mi nekik sem sikerült eddigelé: ő sem lesz képes megvalósítani. Belicza nem csüggedt. S hogy szívós kitartása nem veszett kárba: azt úttörő munkája fényesen bizonyítja.

Legújabb munkája: »Népoktatási törvények és rendeletek tára különös tekintettel a főváros népoktatási tanintézeteire« kiváló szolgálatokat fog tenni a tanítóknak s a tanügyi hatóságnak is, mivel a fővárosi hatóság által hozott népoktatásügyi határozatok és alkotott szabályzatok összszegyűjtve ez ideig nincsenek.

Belicza József még j a v a k o r á b a n levő férfú, munkaerejéből és munkakedvéből még semmit sem veszítve: teljes joggal remélhetünk tehát még tőle hasznos, h é z a g p o t l ó irodalmi termékeket. Tiszta szívünkben kívánjuk, hogy a Mindenható tartsa meg még sokáig jó egészségben és erőben övéinek és a tanúgynek javára, szeretett hazánk boldogítására!

Böngérfi János.

Dr. Tréfórt Ágoston emlékezete.

(Budapest, 1888. aug. 24-én.)

Erejének épségében, szelleme ruganyosságában, egészsége teljességében láttam őt akkor, mikor a »Magyar Paed. Szemle« 7. köt. 11-ik füze-

tében Trefort Ágoston életével kapcsolatosan „a magyar iskolajog megszilárdulása és elveinek alkalmazása“ című tanulmányomat közöltem volt, s bemutatattván előzőleg e füzetet a miniszternek, a reákövetkező újév első napjai egyikén e szavakkal fogadott: „Örvendek, hogy éppen Ön írta meg életem folyását, a mint megírta; örvendek, hogy tanulmányában intencióimat helyesen értelmezte. Látom, hogy engem jól értett meg és a miről régen volt már tudomásom, láttam azt is, hogy Ön tudja, mit akar. Az a következetesség, mely munkálkodásában nyilvánul, elismerést érdemel. Van azonban néhány észrevételem, melyeket meg fogok tenni, ha több időm lesz.“

Távozván ezúttal a miniszter színe elől, azóta tisztelgéseim alkalmával tanulmányomra megjegyzéseit nem tette meg. Nem sokára a politechnikumban tűz ütött ki, s a károkat szemlélő miniszter beteg lett. A betegségben hol javulás, hol rosszabbulás állott be. Tanácsosait, referenseit lakásán fogadta; csak nagyritkán ment a hivatalba. Némikép felüdülten vett részt a m. é. budgettárgyaláson, többnyire azonban Berzeviczy államtitkár adta meg a szükséges felvilágosításokat. A képviselőház idei utolsó ülésén ismét megjelent s a tárgyalások berekesztése után, megírván még választóihoz intézett beszámoló levelét, mint minden évben, ezúttal is körütra kelt. Most e „levegőváltozást“ orvosai tanácsára tevő meg.

Július hó 2-án hagyta el a fővárost. Legelőször is Felső-Magyarországot kereste föl. Radványra ment, a hol Nyáry Béla báró családjánál talált szíves fogadtatásra és gyengéd ápolásra. Nyolc napi tartózkodása alatt meglehetősen visszaszerezte életkedvét. Radványból Savnikra utazott, hol Császka György szepesi püspök nagy ünnepélyességgel fogadta. A miniszter mozsárdurrogások közt hajtatott a püspök kastélyába, a hol mindent elkövettek, hogy jól érezze magát. De csak három napig maradhatott, mert a fáradságos út, s a beállott zord hideg és esős idő egészségét ismét megtámadta. Innen július 13-án Kassára ment, hogy az ottani dom építését és restaurálási munkálatait meg szemlélje. Két nap múlva (július 15-én) Budapestre utazott, hogy újból kikérje orvosai tanácsát. A beteg miniszter a július hónap hátralevő napjait a fővárosban töltötte, hol folytonos álmatlanság gyötörte, de nagymérvű idegessége sem engedte meg, hogy napjait munkával töltse s ezért kérte föl egyik kedves emberét, Molnár Viktort, hogy folyton mellette maradjon, az éjjeleket töltse nála és az újabb, érdekesebb munkákból olvasson föl. Az orvosok azt tanácsolták neki, hogy kedélyének szórakoztatása végett menjen Ischlbe, a hova július 31-én útnak is indult. Bécsben meghált, megnézte a Mária Terézia szobrát és kikocsizott a Práterbe is. Két napi tartózkodás után Gmundenbe ment, a hol szintén két napot töltött. A miniszter ereje már itt nagyon hanyatlott, mivel azonban orvosai tanácsához ragaszkodni akart, a rossz idő ellenére is Ischlbe utazott. Az idő itt sem volt jobb, folytonosan esett és miután a szobákat fűteni nem lehetett, a miniszter az első négy napot téli kabátban töltötte s szobájából nem is lépett ki, csak hébe-hóba, délutánonként kocsikázott ki a falvakba. Aug 16-ikán azonban nem lehetett a türelmetlen beteget tovább tartani, mert az a meggyőződés fészkelődött agyába, hogy a gyógyulást csak a fővárosban találja. „Pedig én — úgymond egy ízben — még egy évig élni akarok és ezt csak Budapesten érhetem el.“ Viszszatérőben újra megpihent Bécsben és e hó 17-én este jött Budapestre. Már nagyon gyenge és beteg volt, midőn megérkezett; azonnal lefeküdt, állapota e hó 19-dikén

már anynyira rosszabbra fordult, hogy a család tagjai jónak látták a haldoklók szentségeivel ellátni. Hornig Károly báró, veszprémi püspök adta fel a szentségeket, ellátva az utolsó kenettel is. Az utolsó napokban a nehéz beteg ágya körül voltak leányai, két veje és báró Eötvös Loránd, unokaöccse, valamint dr. Takács Endre, kezelő orvosa. Szív-bajának első tünetei a múlt decemberben a politechnikumban támadt tűz alkalmával jelentkeztek. Orvosa a szívben viszérszűkülést észlelt, ebből támadt a szívvizenyő, mely hosszas betegség után életét kioltotta. Aug. 22-én délután egy órakor már azt hitték, hogy meghalt. Szívdobogása nem volt hallható, arcán sem mutatkozott a legkisebb életjel sem. De még nem volt ekkor meghalva, mert nehéz, mély légzése elárulta a szunynyadó életet. A halál háromnegyed két óra után állhatott be.

Hült tetemeit előbb a magánlakás nagytermében, másnap a tudományos akadémia előcsarnokában állították ravatalra. Onnét történt ma a temetés délutáni 5 órakor a fővárosban időző kitünőségek és beláthatatlan néptömeg jelenlétében. A koporsót a koszorúk sokasága díszíté, melyeknek elseit a délmagyarországi tanítóegylet küldte dísztagja sírjára. A város a Deák-mauzoleum közelében jelölte ki a boldogült minis-ter sírhelyét.

Eltettük tehát őt is! A részvét a temetésnél imposánsul nyilatkozott. Rész jutott benne a státusférfiúnak, a nemzetgazdásznak, a tudósnak s a politikusnak, ki a 40-es években Kossuth, Deák, Eötvös és Szalay társaságában küzdött a magyar parlamenti központosító kormányforma mellett. Kegyelettel adóztak a 16 évig szakadatlanul a közoktatásügyi minis-teri széken ült államférfiú emlékének a tanférfiak is, kik tömegesen vettek részt temetésén.

A fővárosi és vidéki lapok Trefort halála alkalmából gyászkeretben jelenték meg, magasztalván a boldogútnak erőnyeit, közölve élete folyásának adatait. Erre a Paed. Szemlének nincsen szüksége, mert Trefort életrajzát az 1886. évf. 11. füzetében közölte. Legyen könnyű az a sírhant, mely Trefort hült tetemeit takarja! Viszszamaradottjai pedig fogadják itt a mély részvét őszinte kifejezését e sorok írójától is, e folyóirat szerkesztőségétől is!

Rill József.

A délmagyarországi tanítók XXII. egyetemes gyűléséről.

(Tanügyi utirajz)

Torontál, Temes és Krassó-Szörény vármegyék tanítói adják a példát a haza tanítóságának az egyleti munkásság, a kitartás és az előretörekvés terén. Bátran, nem csüggedve a nyomasztó közönytől, küzdenek a jövőért. E kitartó küzdelem e nemes törekvés indított arra, hogy közéjük menjek: látni akartam azt a tanítói egyetemes gyűlést, melynek létrehozói, megalkotói között az első volt az én vezérem, szeretve tisztelt tanítómesterem! S a mint vonzottak őket, úgy bűzditott mesterem alkotásának megismerése — látni és hallani vágytam e férfiakat, kik vele küzdöttek a múltban, követői lettek a kitartásban, ügyszeretben s lelkesedésben. Önérzet fogott el, hogy az ő üdvözlését vihetem meg nekik, annak a testületnek, mely büszkén vallja őt magának, s legtöbb joggal mondhatja el: „test a mi testünk ből és vér a mi vérünk ből.”

A délmagyarországi egyetemes tanítógyűlés és tanítóegyesület munkássága dicséri az alap megteremtőit, nyújtja az elismerés koszorúját tagjainak. Az az erő, melynek ők láncszemét képezik, mivé nőhetne!

Egyetemes tanítógyűlés! Hol van az a múlt, melynek lapjai a tanítóság összességét s annak lelkes tagjait sorolják fel, s mely az egyeseknek ép úgy, mint a zöm haladásának lett kútforrása? Elfelelték! De bizonyít mellette az eredmény, a siker, mely az elismerés koszorúját vonta a tanítói névre! S a lethargia, mely megzsibbasztá erőnket, megakasztá a kar izmosodását és fejlődését, sőt elégedetlenséget szít egyesekben: ott talál útvezetőt a délmagyarországi egyetemes tanítógyűlésben, melynek ösvényeire ismét és ismét visszatérni kell. Próbáljuk meg újra! Mondjuk ki véleményünket a tanítási rendszerről, fejtegetjük a napirenden levő kérdéseket s adjunk hangos szót nyomasztó bajainknak, melyek megölik a lélek rugékonyságát — visszaesést szülnek és az iskola sikertelen működésének szülőoka gyanánt, mint a közép és felsőbb oktatásnál tévé a sajtó, a tanítóságot szeretik pelengérré állítani. — Tömörüljünk! s ha egyszerre nem sikerül is, kísértse meg a vidék a részenkinti egyetemes tanítógyűlések megalkotását. Arad, Kolozsvár, Debrecen, Pécs, Szeged, Kassa és Nagyvárad tanítói vegyék kezükbe a kezdeményezést, a vidék tanítói megértik egymást és a főváros tanítósága mindenestre tudni fogja kötelességét, hogy kartársait általános egyetemes gyűlésre hívja egybe legalább minden öt évben.

Ily példát szolgáltat a délmagyarországi tanítók XXII. egyetemes gyűlése, melyet ez idén Orsován, e kies fekvésű határszéli városban aug. 6—9. tartottak meg. S hogy e gyűlésre messze vidékekről sereglett összes közel 500 tanító, bizonyítja a vándorgyűlések rendezésének célszerűségét, mely nemcsak a vendégszeretet viszonzását biztosítja a résztvevőknek, de alkalmúl szolgál hazánk egyes vidékeinek megismerésére is. S én valóban elmondhatom, hogy a legszebb út, mit életemben megtettem, ez volt: Bpesttől Orsováig a Dunán. A természet megragadó képei, csodaszépségei gyönyörködtettek hosszú utamban. E dunai utazásom alkalmával láttam Magyarország 4 főfolyóját egyesülni, itt vonultak el előttem azok az alföldi városok, melyeknek hantjait az ősök vérei pirosíták be, s mindegyike egy-egy élő tanubizonysága a nemzeti dicsőségnek, hazaszeretetnek és önfeláldozásnak. Láttam Ercsi sárpápolnáját, mely magába zárja a magyar tanítóság édes atyjának Eötvös József báró közoktatásügyi volt első miniszterünknek áldott hamvait. Éreztem az idegen föld hidegségét ott Turn-Szeverinben, láttam előttem a határt, mely 3 ország érintkezését határolja, s azt a kis — kihalt Törökországot ott Ade-Kaléhban. A történet emlékei, melyeket Mohács, Ujlak, Karlóca, Salankamen, Nándorfehérvár, Zimony, Szendrő és a többi látása emlékünken felújítanak, adta ajkamra a szerencsétlen II. Lajos magyar király, s a törökverő Hunyady János megszentelt nevét és a többi ősökéit. S ott a határszélen az a kis koronakápolna, a ház Orsován, melyben utolsó öt éjjelét töltötte el, reá, a bújdosó és hontalanná lett nagy hazafira, Kossuth Lajosra emlékeztetett, ki legkétségbeejtőbb helyzetében sem tért le a törvény útjáról, s azon parancsát, mely megtiltja a koronának a haza határából való kivitelét, híven megtartá. Ott rejték el a szt. koronát hárman, Kossuth, Asbóth és elárulója — a 4. közhonvéd volt, ki hogy a titkot fel ne fedezze, a helyszínén pisztoly által lövetett le. — S ez út, mely idáig vezet el, nemcsak a múlt kiváló eseményeinek volt színtere, de egyúttal a természet megragadó örök szépségeit tárja fel a természetkedvelőnek. Le Báziaستől Orsováig és azon alól egyik elragadóbb kép váltakozik a másikkal. A kimagasló szirtek, hegyfalak elhelyni látszanak a hatalmas

nagy folyamot, s nekünk át kell szállni kisebbjártú hajóra, hogy a kis vaskapun át bejuthassunk a Kazánszorosba, melynek partjait égbénéző sziklafalak zárják el, bizonyágául, hogy Magyarország egy nagy belföldi tenger volt mindaddig, míg e hatalmas folyó a sziklákat át nem törte s a vulkánikus rázkódások, földrengések azokat ledönteni nem segítettek. E partoldalán Magyarország felől vonúl el a nagy alkotó észnek útja, a Széchenyi-út, sziklákba vájt építményeivel, mely merészen vetekedik a természet elragadó nagyszerűségeivel, hamisítatlan zordonszerűségével — menedéket nyújtván barlangjai a török üldözöttjeinek, s később az igazságszolgáltatás kezét kerülő vad martalócoknak. Itt van sziklába vésvé Traján útja, megörökítve hírnevét, míg a Széchenyi út alkotójának emléket ott hirdeti a magyar mérnökök által ezelőtt pár évvel felállított márványtábla. E sziklabércek fölött repkedő sasok a magasban, s szorosbazárt tengermélységű folyam látása hallgataggá tette társaságunkat, mely idáig a Pancsován s Báziáson beszállt torontáli és temesi tanítók által több mint 200 főre növekedett, s a természet e megragadó templomában a legnagyobb ihlettséggel tölt el. Majd kijövet a Kazánszorosból tekintetünk ama vendégszerető városka falait keresé, hová mielőbb megérkezni vágytunk, s a hol ismét találkozni óhajtottak délmagyarországi kartársaim, kik 10 évvel ezelőtt szintén itt tartották gyűléseiket. Már láttuk fehérülő házait, nemzetiszínű lobogókkal díszített utcárait, a minket üdvözlő kendőlobogtatásokat, midőn a „Fiume“ hajó ünnepi díszet öltve, félkörbe fordul s alkalmat nyújt a társaságnak szembe állva Orsovával üdvözlötül egy hatalmas „éljen“-nel viszonzni a partonállók köszöntését. Siettünk, — kiki látni óhajtotta ismerőseit, s a „Magyar király“ szálloda előtt befásított kertben gyűltünk össze, hol a helybeli rendező bizottság nevében Szeyberth főszolgabíró üdvözölt mink t s intézkedett az elszállásolásról. Ez dőben érkezett az orsovai vasúti indóházba Temesvár felől jövet a vonat, mely hasonló számú tagokat hozott kiknek szívélyes fogadásáról szintén gondoskodva lőn. Este ismét nagyobb csoport érkezett a vasúton, kiket — nem számítva ily tömeges részvételre — lakás hiányában 3 hajón szállásoltak el. A három nagy szálloda, honvéd és csendőr laktanya, az iskolaépületek s magánosok által felajánlott lakhelyek teljesen el lettek foglalva, úgy hogy az idegen drága pénzért sem nyerhetett szállást, pedig ez alkalomra Mehádiáról a fürdővendégek közül is számosan jöttek el, látni a tanítótság imposáns megjelenését, hallani őket gyűléseiken, és résztvenni mulatságaik- és kirándulásaikban. Ily érdeklődés, a tanügybarátok részvétele emelte tekintélyben a d. m. tanítók egyetemes gyűléseit, melyre Torontál és Temes távoli községeiből is eljöttek az értelmiség képviselői, kereskedők sőt egyes földművesek is. A három napon át megtartott gyűlés lefolyásáról pedig összegezve a hozott határozatokat, a következőket tartjuk szükségeseeknek elmondani. Miután a megtartott értekezésekből egyezéseket a szerkesztőség a Paed. Szemle hasábjain különben is közölni szándékozik.

* A délmagyarországi tanítók XXII. egyetemes gyűlésének tárgysorozata értelmében aug. 6-án d. u. 4 órakor a választmányi gyűlést, 6 órakor az előértekezletet és 8 órakor az ismerkedési estélyt tartották meg. A választmányi gyűlés mint az előértekezlet is intézkedett, hogy az alapszabályok értelmében a gyűlést a betegség miatt távol levő Hetzel Samu (temesvári igazgatótanító) elnök helyett az első alelnök Schenk Jakab (német-csanádi ig. tanító) vezesse, s hogy a gyűléseken az eddigi szokás szerint ne felolvasások, hanem szabad szóbeli előadások tartassanak. Így a gyűlések lefolyása szóvitaértekezés, mely sok tekintetben előnyére válik a tagoknak is, hozzászoktatván a résztvevőket gondolataikat szabad előadásban kifejezni, mi tárgyismeretet, előkészültséget tetelez fel,

s a tanító iskolái életének legmegfelelőbb is. De nem kevésbé fontos jelenség ma már hogy a t. e. gyűléseit magyaryelven tartja, s jkönyveit is magyarul vezeti. A ki tudja, mennyi nehézséggel kellett egyeseknek ezért küzdeni, úgy az elért sikerhez csak gratulálnia lehet. A tételek előadására, melyeket a választmány a tagoknak kellő időben tudomására hozott, vállalkoztak: 1. Márton János vingai tanító „A tanítói működés sikertelenségeinek okairól.“ 2. Bányai Jakab nagybecskereki tanító »A tanfelügyelők képesítéséről.« 3. Schmidt János baracházi tanító „A hangjegyek nélküli énekoktatásról.“ 4. Rózsa Ferenc óteleki tanító. „A gyermekbálokról.“ A választmány által előterjesztett ezen sorrendet az előértekezlet elfogadta s ehhez a nagygyűlés is, mely aug. 7-én d. e. 9 órakor kezdődött, hozzájárult s az elnök tapintatos vezetése mellett mindkét nap sikerre vezetett, mi sok tekintetben öregbítette e gyűlések hírnevét. A gyűlést megnyitásakor üdvözölte az orsvoi járás főszolgabírája. Ezután bejelentette az elnök, hogy csekélységem Rill József nevében kívánja üdvözölni a gyűlést. A fogadtatás, melyben részesültem, hálára kötelez a gyűlés minden egyes tagjával szemben, örömmel tapasztaltam a lelkesedést, mely megbízom nevének hangoztatásával oly hatalmas „éljen“-nel töltö be a termet. Majd a helybeli hangoztatás és tanítók nevében Klug Adolf polg. isk. ig. mondott szívélyes „Isten hozott“-at!

A gyűlés megnyitásával elnök szakszerűen fejtegette a tanítói gyűlések célját, feladatát, hivatkozott az egyesület múltjára, mely feljogosítja őt azon reményének kifejezésére, hogy ily részvét és érdeklődés mellett az országban tiszteletet fog nyerni a tanítói név, másrészt pedig utalt arra, hogy tömörülésünkkel a tanügy emelésére, s a tagok önképzésére is bizdítólag fogunk hatni. Előretörekvésre, haladásra serkentő lelkes szavait azzal fejezte be, hogy egyetértve, közös erővel munkáljunk a haza dicsőségére, szent ügyünk érdekében. Ezt követé e gyűléseken szokásos éljenek a királyra és házára, a kormányra, Trefortra, a főispánokra, tanfelügyelőkre, zászlóanyára stb. Majd az üdvözől sürgönyök lettek felolvasva. Ily táviratokat küldöttek: Steinbach Antal és Tóth József kir. tanfelügyelők, Payerné zászlóánya, Hetzel S. elnök, Ebenspanger Jánost kép. ig. s mások.

A gyűlés vitatételeinek tárgyalására térvén ezután, az 1. tételt elejtették, tárgyalásba ezután nem kívánkoztak bocsátkozni, bár érdekessége s az ügyfontossága megérdemelte volna — de oly keserű igazságokat kellett volna elmondani, melyeknek ez időszerénti fejtegetése, boncolása gyakorlati eredménnyel nem járna. A gyűlés e határozatát különben az előadó részletezése s a tárgytól való messze eltérése is okozta A 2. tétel sokkal szerencsésebb megoldást nyert. Ez a tanfelügyelők képesítése. Az előadó szakszerű fejtegetését helyesléssel fogadták; igen szép beszédje és Redl Ferenc n.-becskereki tanító hozzászólása után a gyűlés a következő határozati javaslatokat fogadta el egyhangúlag:

I. Mondja ki a D. tanítók XXII. egyetemes nagygyűlése, hogy az 1883. évi I. t. c. 8. §-ában, úgyszintén az 1876. évi XXVIII. t. c. 3. §-ában foglaltak a tanfelügyelők minősítést illetőleg intézkednek ugyan, de sajnálattal szerzett tudomást arról, hogy a végrehajtó hatalom ezen törvénycikkely rendelkezései dacára a tollnoki, segédtanfelügyelők és tanfelügyelők kinevezéseknél a néptanítót, ki első sorban tekinthető népoktatáshoz értőnek, rendszeresen mellőzte.

II. Ebből kifolyólag nevezett hivatalokra első sorban oly egyént tart alkalmasnak, ki nép-, vagy polgári iskolai, vagy tanítóképezdei oktatásra képesítve van és a népiskolában legalább 10 éven át gyakorlatilag működött.

III. A D. t. e. a tanfelügyelők számára kívánt külön szakvizsgálat eszméjét is elfogadja, de a szakszerűséget véve kiindulási pontul, a tanfelügyelők vizsgálat alapokmányul csakis a nép-, vagy polgári iskolai, vagy tanítóképezdei tanításra képesítő okmányt kívánja tekinteni.

IV. A magas kormány, esetleg országgyűlés feliratilag megkérendő, hogy a népiskolai tanítói oklevelet mondja ki egyenrangúnak az egyetemre képesítő összes tanintézetek bizonyítványával.

A 3. vitatételre nézve, hogy t. i. az énekoktatás hangjegyek után vagy a nélkül tanítassék-e? a gyűlés egyhangúlag elfogadta előadó azon indítványát, hogy az énektanítás czentul is hangjegy nélkül eszközöltessék. E határozat kimondása különösen azáltal nyer fontosságában, mert a d. m. tanítók többsége zeneértő és tudó, mit igazol ama körülmény is, hogy a községi tanítók is az illető helységekből egyttal kántori teendőket végeznek, s az egyes dalgyesületek tagjai és vezetői.

A 4. tétel a gyermekbálokról s a különféle gyermekmultságok káros következményeiről szölt, mire érdekes vita után elfogadták előadó indítványát azon hozzáadással, hogy a tanító ellenőrzése csakis annyiban álljon, hogy e kormány

rendelettel betiltott gyermekmulatságokról, ha annak megtartása szándékoltatnék, vagy megtörtént, tegyen az illető hatóságoknál jelentést. A hozott határozat így szól: „Mondja ki a D. t. XXII. egyetemes gyűlése, hogy a korcsmai gyermekbálokat és a gyermekek részvételét a felnőttek táncvigalmain elítéli, s ezeknek megszüntetésére nézve szükségesnek tartja, hogy a tanítók ezeknek ellenőrzésével rendeltileg megbizassanak.

Igy elintéztet nyervén a D. tanítók XXII. egyetemes gyűlésének napirendre kitűzött vitatételei, aug. 8-án az egyesület közgyűlése következett, melyen Záray Ödön az aradvideki t. e. nevében mondott üdvözléet, egyben bemutatván betűszekrényét is, melyet a gyűlés 3 tagú bizottságnak adott ki véleményadás céljából. E betűszekrény még 1872. lett közélra bocsátva, s mai alakjában, a menyinyiben számológéppel s méterruddal combinálva van kiállítva, a népiskola I. osztályában a legpraktikusabb taneszköznek bizonyult be. Ezután a titkár jelentéséből megtudtuk, hogy a D. t. e. 13 főkegyeletre oszlik fel, s 647 tagja van. A közgyűlés egyéb tárgyai voltak: a pénztárnok jelentése (múlt évi bevétel 605 forint 35 krajczár, kiadás 438 forint 76 kr., segélyalap 649 frt 1 kr., a zászlóánya alapítványa 108 frt 9 kr., árvaházi alap 1372 frt 21 kr. — s jövő évi előirányzat: bevétel 760 frt 80 kr., kiadás 616 frt 80 kr.) Ezután a választmány indítványát a pályakérdések kitűzése s szabályzata tárgyában elfogadták. E szerint jövőben mind a választmány, mind az egyes főkegyesületek díjjakat fognak kifizetni a népiskola ügykörébe tartozó pályakérdésekre. Kihírdették a kívándorlások tárgyában kibocsátott ministeri rendeletet, s a nógrádmegyei tanegyület átiratát a tanítói választások körül elkövetett visszaélések tárgyában tudomásul vették. Riesz és Redl indítványára megkeresik a tanfelügyelőket, hogy a tanítók ellenében fegyelmi vétségeknél a büntetéseket fokozatosan alkalmazzák, s egyben utasítják az egy. elnökséget és választmányát, hogy a vizsgálat alá vont tagok védelmére ügyésszt válasszon. Az »Orsovai magyaryelv terjesztő egyesület« átiratára a D. t. e. alapítótáglul lép be, s az »Orsovai magyar dalkör« zászlórúdjába neve alatt szeget üt be. Elhatározták, hogy a hivatalos »Értesítő«-ben Bányai Jakab előadása a tanfelügyelők képzéséről egész terjedelmében közöltessek. Végül a választást ejtették meg. Elnök lett Hetzel S., alelnök Schenk és Bányai J., titkárok Reitter Ferenc (temesvárosi tanító), Bánfi János (karánsebesi polg. isk. ig.), Marton J. és Opeltz Péter (bileti tanító), pénztáros Trost István (temesvári ig. tanító), ellenőr Szilvássy János (n.-beeskereki tanító), zászlóvivők Till Henrik és Viszkocsil Lajos. Választmányi tagok: Marx A., Steinbach A., Suttág F. és Kakuja K. tflők, Schäffer Károly (Temesvár). Jeck György (N.-Szt.-Miklós), Riesz Miklós (Haulikfalva), Popovics György (Fehértemplom), Perjessy Lajos (Versec), Klug Adolf (Orsova). Póttagok: Keszler István (N. Szt. Miklós), Koszilkov Lipót (Vinga), Kaufmann István (Béga Szt. György), Stojadinovics Pál (Páncsova) és Janda Ferenc (Sztarcsova).

Schenk J. elfoglalva az elnöki széket, tisztársai nevében megköszöni a bizalmat, s érdekeink megvédésére újból hangoztatja a tömörülést minden téren. Indítványozza, hogy a magyar szakirodalom kiváló termékét, a szabadelvű tanítóság hű örét: a „M. Paed. Szemlét“ pártolja az egyesület minden egyes tagja. Egyhangú lelkesedés fogadta az elnök e szavait s annak pártolását elhatározván, megkeresendők a főkegyesületek, hogy őszi gyűléseiken a M. P. Szemlét ismertessék s a tagoknak megrendelésre ajánlják. Jegyzőkönyvi köszönetet mondtak a vasúti és dunai gőzh. társaság igazgatóságának, Orsova közönségének, a fővárosi és vidéki sajtó képviselőinek stb. Eisler Mihály (lázárföldi ig. tanító) indítványára a közgyűlés az elnöknek és tisztikarnak elismerését fejezi ki, mire elnök a közgyűlés a tagok üdvözlésével zárja be, s a jövő évi közgyűlésen (Versecen) viszonttalálkozássra hívja fel őket.

Ily lefolyást nyert a D. t. e. XXII. gyűlése. A helyi rendező-bizottság gondoskodott a kirándulásokról, társasösszzejöveletekről, mulatságokról. A hangverseny, melyet e célra rendeztek, még a herkulesfürdői vendégeket is idevonzotta, melyért kiváló elismerés illeti Szabó Gusztáv tb. főszolgabíró. A mint Orsova „csillaga“ névvel tiszteli meg, úgy ő nekünk mindenben vezércsillagunk lett e néhány nap alatt. Adjon a magyarok Istene sok ily hazafit a határszéli őrségekre, úgy őrszemeink biztosítják a határt. Az a lelkes fogadtatás köszönetet érdemel, de azok a tettek és alkotások, melyek a magyarság megvédésére általa létrejöttek itten, a hazafi díszes nevét vívták ki számára.

Végül kirándulásainkból, melyek oly sok tanúlságot nyújtottak, méltó a megemlítésre, Románia és Szerbiában nyert tapasztalatom. Előbbi és utóbbi is csak állami iskolákat tart fen, s Romániában a térképrajzoltatás és földrajztanítás által a nemzeti törekvések plántálódnak, nyernek erős tápot. A határ, melyet a gyermek által a Tiszáig rajzoltatnak, rejti a célt, míg Szerbiában a tanító érvényesülése a társadalomban, ragadta meg figyelmünket. Ép úgy a délmagyarországi sajtó, melyet 1—2 kivétellel tanárok és néptanítók szerkesztenek, tanúsítja kartársaink helyes törekvését. Nem csinálnak ők szaklapokat, de a társadalom heti- s egyéb közlönyeit uralják, szerkesztik és ők adják ki is. Gondolkozunk csak! Ott Délmagyarországon 22 év óta egy a cél, törekvés, s mint a szírt állnak. Kitűzött zászlójuk a haladás lobogója; jeligéjét vessék szívébe kelet, nyugat, észak, dél magyar néptanítói: „Bátran, gondosan, Istenben bízva: előre!”

Glatz György.

Tanácskozási terem.

70-ik kérdés. A Gáspár-féle olv. könyvekben sok olyan erdélyi tájszó van, melyeknek értelmét a másvidéki tanítók nem ismerhetik s a gyermekeknek m gmagyarázni sem tudják. Én a következőket jegyeztem ki: II. olv. könyv, 53. olvasmány: kajtár, hergeti, — 59. olv. kártyából, kártusból iszik, — 94. olv. sasfa, boronafal, — 89. olv. tüdös, — 108. olv. ciheres erdő, — 156. olv. orda. III. olvasókönyv, 79. olv. csicsonkázna (csuszkálnak)? 106. olv. huru, 114. olv. serpegve. Kérem t. kartársaimat, sziveskedjenek e szavak jelentését a tanácskozó teremben közölni Azt hiszem velem együtt többen is szívesen fogadják. — (Paks. Éles Károly.)

71-ik kérdés. A nagyméltóságú vallásalapítványi uradalom 1867. évben adott az egyházi hivatalnokoknak 18 hold legelő földet. E 18 hold mellé a hivatalnokok kivették az egyházi földek utáni — osztatlan legelőben foglalt — 36 hold legelő mennyiséget, hogy egy tagban legyen az adományozott földdel. Az egyház, úgy az adományozott, mint a 36 hold saját földjéért fizette az adót mind ez ideig; a 20 év óta kiállított díjj-levelekben ezt jelezte is. Az adományozott, valamint a közlegelőből egy tagba kivett föld azonban — 4—5 évet leszámítva — használhatatlan volt. A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister ur személyesen meggyőződván e földek használhatatlanságáról: 1887. évben kicserélte az összes 54 holdat jó minőségű földdel, adván mindenik hivatalnoknak annyit, mint ama használhatatlan föld volt. Nagyon természetes, hogy a jó minőségű földnek több lesz már az adója, mint amannak. Az a kérdés tehát, ki fizesse most azon földadó többletet, mely a föld kicserélése folytán keletkezett?! Az egyház-e, mivel eddig is a meglevő adót fizette, vagy a hivatalnokok, mivel jobb földet kaptak? Azon reményben hogy kartársaim közül lehetnek többen, kiknél ily nemű eset már előfordult; és vagy törvényt, illetve egyházkerületi végzést, vagy saját egyháztanácsuk ide vonatkozó határozatát közölhetik: tiszteletteljes kérelmem az, hogy fent nevezett kérdésre vonatkozó feleletüket e becses lapban mielőbb megadni sziveskedjenek (P. Ladány 1888. július hó 5-én Andorkó Márton ev. ref. tanító.)

72-ik kérdés. Mely nevelési üdvösségnek köszönhető az, hogy a gyermekeknek megengedtetik a szülőiket tegezni? Továbbá: nem tiltja és roszalja-e a paedagogiai tudomány azt is, ha a tanítók és nevelők a

nevelésükre bízott (2 éves kortól kezdve 10 éves korig) gyermekeket önzik? (Lakfalva. Szedenik Fülöp.)

73-ik kérdés. Egy okleveles gyermekkertésznő, ki valamely nyilvános népiskolában a nő kézimunkát tanítja (de mint gyermekkertésznő nem működik), nyugdíj-képes-e gyermekkertésznői oklevele alapján? (Turdossin. Nagy József.)

Felelet a 68-ik kérdésre. Az 1868. XXXVII. t. c. 6 §-a értelmében a szülőknek (gyámoknak) jogában áll gyermekeiket bárhol és bárki által taníttatni. A háznál tanult növendékek valamely megfelelő nyilvános tanintézet illető tanítói előtt évenként vizsgázni kötelesek. (7. §.) — Az ellenőrzési jog az iskolaszéket illeti, sőt ugyancsak a 6. §. szerint az illető szülők kötelesek az iskolaszéknek bélyegmentes bizonyítványt évről évre előmutatni. — Törvény nem létezik, mely az ugynevezett „privát órákat“ betiltaná, bárki adja is azokat, ha csak az illető „privát óra“ címén zúgiskolát nem tart. (Turdossin. Nagy József.)

Felelet a 65-ik kérdésre. Ha Ön református, akkor tartozik fizetni párbért, illetőleg egyházi adót a m. kir. ministertanács folyó évi március hó 26-án 3. szám alatt hozott határozata értelmében. (H. Nádudvar. Lázár Gyuláné.)

Felelet a 67-ik kérdésre. A V. K. M. 1878. évi 7280 sz. rendeletével a tankötelezettség idejének megszabásánál követendő eljárást következőleg szabályozza: „1. A gyermekek tankötelezettsége idejének meghatározásáról mindig az iskolai — és nem a polgári — év tartandó szem előtt. 2. A tankötelezettségnek első éve az, melyben a növendék élte 7-ik évébe lép, utolsó pedig az, melyben 15-ik évét betölti. 3. A tankötelesek összeírásánál figyelembe veendő, hogy csak azok tekinthetők tanköteleseknek, kik a 6-ik, illetőleg 14-ik évöket az összeírás alkalmával a polgári év szeptember haváig betöltik. 4. Azok, kik a mindennapi iskolában 12-ik s az ismétlő iskolában 15-ik évöket a tanév folyama alatt töltik be, a mindennapi iskolából az ismétlő iskolába a tanév befejezése előtt át nem léphetnek, illetőleg a tanév folyama alatt tartoznak a téli hónapokon át ismétlő iskolába járni.“ (Zolyom-Radvány. Steinhübel János.)

Felelet a 68-ik kérdésre. A V. K. Ministernek 1878. évi 9456. sz. a. kelt rendelete szerint: „Minden szülőnek és gyámnak szabadságában áll, gyermekét vagy gyámoltját képzett (tehát csakis képzett) tanító által saját házánál oktattatni.“ A háznál tanult növendékek kötelesek évenként vizsgálatot tenni le valamely megfelelő nyilvános tanintézet illető tanítói előtt. (Zolyom-Radvány. Steinhübel János.)

Tanügyitörténeti adalékok.

I. *Trefort minister levele választóíhoz.* A mint a 8. füzetben jeleztük, alábbiakban a közoktatásügyi ministernek mint a Budapest IV-ik kerületi választókerület országos képviselőjének levelét választóíhoz kivonatilag közöljük. A levélnek kulturai tekintetben figyelemreemeltő részletei ezek: „Az 1861-iki nevezetes országgyűlés óta, melyen sokat és bőven beszéltünk, mert egyebet nem tehattünk, de melynek utókövetkezményei az 1867. vívmányok voltak, — több kerületet képviseltem. Választóimmal mindenkor, nemcsak akkor, midőn az új mandátumot kellett keresnem, de minden ülésszak után érintkeztem és értekeztem. Annál inkább

őhajtottam így eljárni itteni tisztelt választóim iránt, de betegségem folytán akadályozva vagyok, s mit most szívesen tettem volna, azt az őszre kell halasztanom. De most egy néhány szóval akarom jellemezni a helyzetet s politikai programomból néhány pontot érinteni. Állásunk kifelé, és a pénzügyi kérdés dominálja a helyzetet. Egész Európa fegyverkezik s így mi sem maradhatunk készületlenül; ez végzett-szerű dolog, nyomasztó gazdag országokban, annál nyomasztóbb szegény országokban. Reám nézve, mint közoktatásügyi miniszterre, rendkívül leverő, mert nekem egy évig szünetelnem kell. De szeretem hinni, hogy az tovább nem fog tartani, mert nekünk a kulturális érdekek terén még sok teendőnk van; e téren érvényesülnek belellenségeink is nekünk a hazát nemcsak a kül-, de a belellenségek ellen is meg kell védenünk. Tudomány, műveltség, köznevelés a modern társadalmi és állami élet alapjai; a nélkül nincs boldogulás. S nekünk nemcsak a politikai élet számára kell nevelnünk s oktatnunk az embereket, mert mint minden modern államnak, úgy Magyarországnak is okvetlenül kell ipar s kereskedelem, kellenek praktikus emberek e téren...

Közdzdasági állapotjaink a legkomolyabb figyelmet érdemlik és igénylik. Budapest érdeke is követeli, hogy iparunk legyen, mert nagy városok csak ipar mellett prosperálhatnak... Ne méltóztassék hinni egyéb-iránt, hogy midőn én a közgazdasági viszonyokra oly nagy súlyt fektetek, hogy én vallás- és erkölcsi momentumok iránt közönyös vagyok. Elnézve sok káros állapottól, melyet talán csak vallás és egyház útján ha nem is megszüntetni, de legalább enyhíteni lehetne, jól tudom azt is hogy társadalom, vallás nélkül nem létezhetik; a vallás külfarmája pedig az egyház. Én tehát minden vallás és egyház tekintélyét fentartani őhajtom. S különösen a katólikus egyház tekintetében, mely a dolog természete szerint szorosabb viszonyban áll az állammal, mint a többi egyházak, sürgetem a papok ellátását, a papok jobb oktatását s nevelését és az egyházi javak oly kezelését, hogy oly dolgok ne történhesenek, mint az utolsó időben több eklatáns esetben történtek. Magától értetvén, hogy én alkotmányos miniszter létemre, semmit sem akarok erőszakos módon, de az egyház, illetőleg az azt vezető férfiak hozzájárulásával keresztülvinni. Mindahhoz idő és egészség szükséges. Azon reményben, hogy az vissza fog térni kellő kimélet mellett, búcsút veszek önöktől, minden jót kívánva. Viszontlátásra az őszszel!*) Budapest, 1888. június hó 30-án.

Trefort s. k.

II. *A primás és államhatalom.* A) Az esztergomi érsek renitenciájának ügyét a Paed. Szemle idei 8. füz. 262. és 269. oldalain ismertetük. Azóta (aug. 3-án) a „Budapester Correspondenz“ című könyvomat lap következőket hirdette: „A nagyszombati katólikus tanítóképezde igazgatója és vezetője között egyrészt és Esztergom megye állami felügyelettel megbízott királyi tanfelügyelője között másrészt közlebb, a vizsgák alkalmából, összeütközés történt, mely bár sajnálatra méltó, mert egy a tanügyminiszter által kinevezett igazgató az állam felügyeleti joga fölött egészen téves nézeteket dokumentált, de sehogy sem fog további differenciákhoz vezetni a ministerium és a hercegprimás és még kevésbé az állam és az egyház között. A kormány Magyarországon tud tisztelet és érvényt szerezni a törvénynek és állami intézkedések tekinteten

*) Ez a reménye a miniszternek — fájdalom — nem teljesült. Visszajött útjából, igaz; de meghalni! Legyen fenti utolsó nyilvános nyilatkozata kulturális végrendelet!

kivül hagyásáról nálunk egyáltalán szó sem lehet. A nagyszombati tanítóképezde igazgató tanára Regéczy mindenesetre Simor hercegprimás ajánlatára neveztetett ki Trefort közoktatásügyi minister által ez állásra. Nem akarjuk már most kutatni, mi indíthatta a tanítóképezde igazgatóját arra, hogy a magyar kir. tanfelügyelőnek sok éven át kifogás nélkül gyakorolt felügyeleti joga ellen fellépjen; tényleg ez megtörtént és Bartal esztergomi felügyelőnek csak érelyes fellépésével sikerült felügyeleti jogának érvényt szerezni. A közoktatásügyi minister amúgy is csak azért bizta meg e felügyelettel az esztergomi tanfelügyelőt, mert az kathólikus, holott Pozsonymegye tanfelügyelője, melynek területén a tanítóképezde van, protestáns. Az igazgató csupán a bizonyítványoknak a tanfelügyelő által való aláírását — mint ezt a közoktatásügyi minister törvényesen elrendelte — ellenezte. A tanítóképezde hallgatói nem igen fogják megköszönni igazgatójuknak ezen törvénytelen eljárást, mert magától érthető, hogy e bizonyítványok érvénytelenek. Ha a hercegprimás a tanítóképezde látogatóinak törvényesen elismert, érvényes bizonyítványokat akar adni, gondoskodnia kell arról, hogy azokat a királyi tanfelügyelő aláírja. Azonkívül természetes, hogy a tanítóképezde igazgatója, mint a kit a közoktatásügyi minister nevezett ki, nem csupán a hercegprimás, de a közoktatásügyi minister fegyelmi fensőbbsege alatt is áll.“

B) De már aug. 5-én a „Pesti Hírlap“ esztergomi levelezője ezeket írja: „Egész határozottan jelenthetem, hogy a nagyszombati képezdei oklevelek, melyeket a ministeri kiküldött az intézet vezetőinek ellenszegülése miatt alá nem írhatott, a kormány által érvénytelennek lesznek nyilvánítva. Bartal Rezső tanfelügyelő Esztergomból levél útján figyelmeztette az illető közegeket, hogy az okleveleket ne szolgáltatassák ki aláírása nélkül, mert azok az esetben érvénytelenek lesznek, az óvás dacára azonban az okleveleket a primás egyenes rendeletére mégis kiosztották. A kérdés tehát még jobban élére van állítva s a konfliktus annál határozottabb megoldást kell, hogy nyerjen. Azon közlemény, hogy ez ellenszegülést meghagyó távirati rendelet az iroda személyzettől eredt volna, minden alapot nélkülöz. A nagyszombati távirat a primással haladéktalanul közölve lett s a rendelet az ő egyenes utasítása szerint készült. Egyáltalában köztudomású dolog, hogy a primás tudta nélkül az irodának semmit sem szabad elintéznie. A lapokban megjelent s merészen „idézett“ primási nyilatkozatok nem egyebek otthon gyártott koholmánynál. A primás soha semmiféle újságíró előtt nem nyilatkozott, annál kevésbbé most, a mikor rendkívüli igazgatottsága mindenkit távol tart tőle. A kormány az érseki képezdéket sorra vizsgálztatja, mert törvényileg megállapított gyakorlóiskolákkal nincsenek ellátva. A növendékek a városi iskolákba járnak a gyakorlat elsajátítása céljából, a mi törvénybe ütközik.“

C) A fentérintett „merész idézet“ a „Neues Pester Journal“ nevű német lap aug. 3-án megjelent számában közölt esztergomi levélre vonatkozik, mely szerint az illető hírlapíró a primást „meginterwiewolta“ volna s ennek eredményeképen következőképen ír: „A mi a nagyszombati tanítóképezde vezetősége és az esztergomi kir. tanfelügyelő közt a vizsgálatokra vonatkozó konfliktust illeti, ő eminenciája megjegyezte, hogy ezt az ügyet tulajdonképen csak irodája intézte el, és a vezető tanár ballépése a primási iroda által kiadott utasítások alapján következmények nélkül marad, ha a kir. tanfelügyelőnek adott különleges megbíza-

tasok az eddigi gyakorlaton túl nem mentek volna. Különben a királyi tanfelügyelő de facto az eddigi gyakorlat mellett megmaradt és így az ügy a jövőre nézve is könnyen elintézhető lesz. A kir. tanfelügyelő a törvények és a ministeri rendeletek értelmében, — mordá a hercegprimás, — évek óta hivatalból vesz részt a nagyszombati tanítóképezde vizsgálatain és az őt megillető funkciókat fennakadás nélkül teljesíti; ez alkalommal sem került volna félreértésre a dolog, ha a tanítóképezde igazgatásával csak rövid idő óta megbízott kanonok az eddigi szokásokról tudomással bir s így alkalma lett volna a vezető tanár felszólalásait visszautasítani. „Azt óhajtom“ — így hangzottak a hercegprimás saját szavai — hogy a kathólikus intézeteket a kir. tanfelügyelő látogassa és az ellenőrzést bennük gyakorolja és lássa, hogy ott mind azt megteszik, a mi csak lehetséges s mind azt, a minek megtörténni kell. Esztergomban is a vizsgálatoknál egyik oldalomon a vikarius, a másik oldalomon a kir. tanfelügyelő ül, a kit mindig kitüntetek, hogy lássák, mennyire megbecsülni tudom az állami hatalom képviselőjét. S ő vizsgál és végzi hivatalos teendőit, a mennyire illetékessége terjed. Így volt ez eddig Nagy-Szombathban és így lesz az ezután is“

D) A közoktatásügyi minister az államhatalom tekintélyén elkövetett e sérelmet nem nézhette el s azért aug. 8-án 26,428. sz. a. kelt következő rendeletet menesztette a primáshoz: „Címednek 1885. évi febr. 16-án, 1906. sz. a. kelt nagybecsű átirata alapján, 1885. évi december 23-án 7079. sz. a. kelt körlevelemben intézkedtem az iránt, hogy a róm. kath. tanító- és tanítónőképezdek felett a m. kir. kormány felügyeletét, a kir. tanv. főigazgatók helyett, azontúl a kir. tanfelügyelők gyakorolják. A kir. tanfelügyelők, mint a m. kir. kormány, illetve a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister megbízottjai, megjelentek a tanképesítő vizsgák alkalmával úgy a budapesti, mint a többi római kathólikus tanító- és tanítónőképezdekben, a vizsgát tevő növendékekhez kérdéseket intéztek, az osztályozásnál szavazatukat érvényesítették s a jegyzőkönyveket, az anyakönyveket, valamint a tanítói és tanítónői oklevelet aláírták.“

„A nagy-szombati róm. kathólikus tanítóképezdében az 1887/88. tanév végével tartott képesítő vizsgák alkalmával, Regéczy József igazgató-tanár, minden előzmény nélkül s az egyházmegyei főtanfelügyelő helyettesének és a tanári kar többi tagjainak ellenkező nézete dacára kijelentette az ott megjelent s ezen képezde felügyeletével általam megbízott Bartal Rezső esztergommegyei kir. tanfelügyelőnek, hogy neki az intézet és az abban tartott vizsgálat szemlélésén kívül egyéb joga nincs, a vizsgálatról vezetett jegyzőkönyvnek és a tanítói okleveleknek a kir. tanfelügyelő által leendő aláírását megtagadta, noha a kir. tanfelügyelőt ez alkalommal is határozottan, külön utasítottam, hogy a képesítő vizsgálatnál kérdezzen, az osztályozásban vegyen részt és az okleveleket írja alá.“

„Tisztelettel felkérem azért Címedet, méltóztassék Regéczy József igazgató tanárt, kit jelenlegi állására, 1886. évi november hó 4-én, 42,490. sz. a. kelt rendelettemmel Címed ajánlatára én neveztem ki és m. évi november hó 28-án 45,825. sz. a. kelt rendelettemmel állásában megerősítettem, ezen magatartásáért szigorúan megróni, és elrendelni, hogy a képesítést nyert tanító-jelöltek tanítói okleveleit aláírás végett nevezett kir. tanfelügyelőnek sürgősen küldje meg és a kir. tanfelügyelőt felügyeleti jogának gyakorlatában akadályozni ezentúl óvakodjék.“

„Ha netalán Regéczy József igazg. tanár az engedelmességet jövőre is megtagadná, őt, mint általam kinevezett tisztviselőt, illetményeinek beszüntetése mellett, állásától fel fogom függeszteni s ellene fegyelmi eljárást fogok elrendelni Cimed mielőbbi nagybecsű intézkedését és annak eredményéről szíves értesítését kérve, fogadja stb.“

E) Alig jelent meg fenti erőyes és szigorú rendelet az aug. 11-iki napilapokban: máris találkozott „egy magyar mágnás,“ a ki „valamely fürdőhelyről“ levelet intézett a „Budapesti Hirlap“ szerkesztőjéhez, ki azt aug. 14-én közölte. A levél így szól: „A ki a tanfelügyelői kérdés felől csak valamelyest is tájékozva van, igazán elcsodálkozik: hogyan küldhette Trefort minister a hercegprimásnak az e hó 8-iki átiratot. — Ez átiratban először is valótlanság foglaltatik. A minister ugyanis 1885. dec. 23-iki 7079. számú körrendeletére hivatkozva azt állítja, hogy a kir. tanfelügyelők mint a kormány, illetőleg a vallás- és közoktatásügyi minister meghatalmazottjai, úgy Budapesten, mint a vidéken megjelentek a róm. kath. tanító- és tanítóképző intézetek vizsgálatain, a növendékekhez kérdéseket intéztek, a klaszszifikálásnál szavaztak, a jegyzőkönyveket, matrikulákat és okleveleket aláírták. Az idézett körrendeletben pedig egy szó sincs arról, hogy a kir. tanfelügyelőnek a tanító-okleveleket alá kell írniok. Általánosságban az sem igaz, hogy a tanfelügyelők a klaszszifikálásoknál szavaztak s hogy a jegyzőkönyveket, matrikulákat és okleveleket aláírták. Taval megtörtént ugyan, hogy a kalocsai egyházmegyébe helyettesül kiküldött Suppán ministeri biztos a vizsgálaton, a ministeri rendelet intézkedését túllépve, érvényesíteni akart ilyen jogokat, de visszautasított, a mibe aztán bele is nyugodott. Czirfusz tanfelügyelő, mint az előbbi években is, az idén is megmaradt a körrendelet határai között. Valóban kimagyarázhatatlan tehát: mikép mondhatott Trefort minister a hercegprimáshoz intézett fontos átiratában saját rendelete praxisa felől ilyen valótlanságokat. De ezzel még nincs vége. Nem szólva arról, hogy Trefort mikép állíthatott a hercegprimáshoz intézett átiratában valótlanságokat, feltűnő az az éles és brüszk hang, melyet a minister a primás alá rendelt igazgató címe alatt magával az ország első főpapjával szemben használ, holott ezt sem az említett kolocsi incidens alkalmából, sem a pécsi egyházmegyében előfordult hasonló esetben nem tette. Biztosan tudom, hogy Trefort minister tavál, mikor az említett ministeri küldött túlkapasáiról volt szó, a lehető legudvariasabb átiratban fordult Haynald érsekhez, az idézett körrendeletben körülírt jogok kiszélesbítését kívánva. Haynald érsek ez átiratra mind máig nem válaszolt, a vallás- és közoktatásügyi ministerium pedig folyton hallgat, bár Trefort és Haynald érsek sokkal gyakrabban találkoznak, mint Trefort és Simor hercegprimás. Ezért teljesen érthetetlen az az energia és ridegség, a melylyel Trefort minister Simor hercegprimással szemben védi az állítólag fenyegetett államérdekeket, míg Haynald érsekkel szemben meg se mukkan. Anynyival különösebb ez eljárás, mert ép a hercegprimás alatt álló nagyszombati tanítóképző-intézetben adtak meg a tanfelügyelőnek elnéző praxis alapján minden jogot, az egy oklevél-aláírást kivéve; míg Kalocsán, mint említettem, még a klaszszifikálásban való részvételt s a jegyzőkönyvek és matrikulák aláírását sem engedték meg neki. A mi nem járja egy főpappal szemben, az még kevésbé szabad a legmagasabb állásúval szemben, kivált ha az még kevesebb okot szolgáltatott, mint a másik. És ha a nemkatholikus tanítóképző-intézeteknél nem tartják szükségesnek a felügyeletet, ne kívánják a

kathólikusokra nézve. Ez tisztességgkérdés, ez az egyetlen jogos és igazán szabadelvű álláspont. A ki nem így jár el, nem becsületes, nem igazságos, nem szabadelvű. Ha Trefort úr azt hiszi, hogy mindez nem kötelező rá nézve és jogtalan eszközökkel támad egy másik, társadalmi békénkre és nemzeti érdekeinkre nem kevésbé fontos hatóság ellen; önkéntelenül fölmerül a kérdés, vajon az összes kormány helyesnek tartja-e, hogy a politikai körökben ily könnyelműen konfliktus magvát hintik el?“

(A „magyar mágnás“ — ki fürdőben időzvé, ott is sportot lát-szik űzni — nagyon elvetette a súlykot, mikor a kalocsai és pécsi esete-ket hozta fel a primás mehetségére. Itt is ott is túlkapás, mely feke-zhetetlen uralomvágyból származik. A tanfelügyelő a főigazgató jogutódja s ennek jogait és kötelességeit gyakorolja. — Bűnül róvja fel a mágnás a kormánynak, hogy eddig erélyes intézkedést nem tett. — Nem volt szükség reá, mert az ellenállás nem fajult volt el garázdálkodásra. Abban sincs igaza a magyar mágnásnak, hogy a más felekezetek tanítóképezdeiben nem gyakorol az állam a felügyeletet. — A hol államérvényes tanképesítő okmányok kiállításáról van szó: ott a tanfelügyelőnek a tan-képesítő okmányt alá kell írni, mert a mint a tanítóképzés minden fele-kezet joga: úgy a tanképesítés maga kizárólag állami jog. Szerk.)

F) Mikor így az ügy már eléggé elmérgesedettnek látszott s a jó hazafiak már alig-alig várhatták a kormány nyilatkozatát: aug. 18-án az ellenzéki napilapokban („Egyetértés,“ „Budapesti Hirlap“ stb.) ezen aláírással: „Hercegprimás Simor János“ egy aug. 14-én 4334. sz. alatt Esztergomban kelt és a val. b. t. tanácsos-közokt. minsterhez intézett levél jelent meg, mely 6 hasábnvi terjedelmű. A bevezetésben hivatko-zik a primás a minster aug. 8-án 26,428. sz. a. kelt leiratára (a pri-más „átirat“-nak nevezi), melyből azt látja, hogy a minsternek „nem egészen részleghajlatlan és tárgyilagos információval szolgáltak azok, kiknek kötelességük lett volna a valódi tényállást előadni s ekképen sok kellemetlen félreértést elkerülni.“ Nem tetszik a primásnak, hogy a mi-nister rendelete a lapokban is megjelent, mielőtt vele, „mint a nagy-szombati kathólikus tanítóképezdének felettes egyházi hatóságával“ lett volna közölve. A ministert „az országban törvényesen fennálló hatalom egyik képviselőjének“ nevezi, kinek „e haza minden polgára“ s így a primás is „tisztelettel tartozik;“ a primásnak „soha eszeágában sem volt gyengíteni ama tekintélyt, melyre a kormánynak mindenütt szüksége van;“ őt „az isteni gondviselés oly állásra emelte, melynek szüksége és joga van a becsülésre és tiszteletre, hogy az államot fontos feladatainak teljesítésében támogathassa s hogy vele karöltve maga is magasztos fel-adatát teljesíthesse.“ „Áttérve a n-szombati esetre, mond a primás — „ez abban kulminál, hogy alárendelt közegeinknek személyes, a felsőbb hatóságokat nem érintő nézeteltérés és összeszólalkozás“ fordult elő, s „a földolog“ az, hogy „a törvény és a minsteri rendeletek értelmében van-e joga a tanfelügyelőnek a tanképesítő okmányok aláírására?“ azaz „vajon az államnak általam (a primás által) mindig tiszteletben tartott és respektált felügyeleti jogához tartozik-e . . a tanképesítő okmányok aláírása?“ — A primás azt hiszi, hogy nem tartozik s „mert a rövid-ség csakis az igazság kiderítésének és az eszmék tisztázásának kárára volna, azon ismeretes elv szerént: obscurus fio, dum brevis esse laboro:“ ugyanazért törvényekkel és minsteri rendeletekkel bővebben foglalkozik. Hivatkozik mindennek előtt az 1868. 38. t. c. 10. §-ára, mely „a fele-

kezeteknek, tehát a katolikusoknak is“ megengedi az iskolák állítását. — Citálja ezután a 11. 15. §§-okat: „felekezeteknek, tehát a katolikusoknak is, jogukban áll képezdét állítani, de az állam főfelügyeletének ezek is alá vannak vetve.“ Hogy mi legyen ez a felügyelet, azt a primás a 11—14-ik szakaszok citálásával akarja bizonyítani. Itt a tanképesítő okmányok aláírásáról szerénté szó sincs. „Talán az utasításban van nyoma?“ kérdi a hercegprimás. Ezeket „a maga nemében nagyszerűeknek s valódi paedagogiai érzékkel szerkesztetteknek“ mondja. Idézi erre az utasítás 5. fej. 59. §-át, ennek 4-ik pontját, a népoktatási törvény 102-ik §-át, az 1879. 18. törvénycikk intézkedéseit, „melyekről a tárgyalás alkalmával a felsőházban jelen volt püspökök kijelentették, hogy szíves készséggel hozzájárulnak, mert abban a magyar állam konszolidációjának egyik szükséges és hatalmas tényezőjét látják.“ Hivatkozik a 6. §. 1. pontjára s a reá vonatkozó és 1879. jun. 29-én 17,284. sz. a. kelt ministeri utasítás 2. fejezetére, melynek 18. §-át egész terjedelmében citálja. — Viszszatérve azután a n.-szombati képezdére, kijelenti a primás, hogy azt ő már 1879. előtt magyarrá tette, ott mindent magyarul adnak elő, a tót nyelvet nem is tanítják, míg ez a modori áll. képezdében rendes tantárgy; a növendékek nyelvben és érzésben magyarok, könyvtáruk 600 magyar munkából áll stb. S mert a minister „ellenőriző közege“ sem mondhatja, hogy a n.-szombati képezde nem magyartannyelvű: ugyanazért „az okmányaláírás a tanfelügyelőt nem illeti meg; de „nem illeti őt e jog az 1885. évi dec. 23-án 7079. sz. a. kiadott kir. min. rendelet értelmében sem, mert ebből — úgy mond az ország első főpapja — „csak arról értesítettem, hogy ezentúl a kath. tanítóképezdében az állami főfelügyeletet a kir. tanfelügyelők fogják gyakorolni.“ E tanfelügyelői megbízási okmány így szól: Címeket ezennel megbízom, hogy jövőre a...i r. kath. tanítóképezdében az állami felügyeleti jogot gyakorolja, mi abból áll, hogy koronkint meglátogatja, meghallgatja az előadásokat, a zárvizsgákra megjelenik, a tanácskozási jegyző- és anyakönyveket aláírja, mint a m. kir. kormány illetőleg a vall. és közokt. minister megbízottja. A vizsgákról jelentést tesz észrevételei kíséretében. Különbön ajánlom, hogy minden ily esetben az egyházi hatóság előjáróival igyekezzék egyetértőleg eljárni.“ E rendeletben a primás szerént a minister megállapította, mikép kell értelmezni az állam felügyeleti jogát s ő már 1886. intézkedett, hogy a joghatósága alatt álló képezdek „a magas kormány képviselőjét kellő tisztelettel fogadják s a tanképesítő vizsgák napját mindig vele egyetértőleg határozzák meg.“ — Az esztergomi tanfelügyelő sem Esztergomban, sem Nagyszombatban 1886. és 1887-ben az okmányokat nem írta alá „ezt nem is követelte, nem is kellett aláírnia, mivel excellenciád által erre nem is volt utasítva; de képezdei igazgatóságaim sem kaptak e tekintetben megbízást, mivel excellenciád nekem sohasem adta tudomásomra, hogy az előbb idézett rendeletem kívül az állam felügyeleti jogát legújabbán még a tanképesítő okmányok aláírására is kívánja kiterjeszteni.“ Azután feliratát a primás (szerénté: átiratát) így folytatja: „Ilyen volt az állapot egészen az elmúlt 1887—8. tanév végeig, midőn két alárendelt közegünk: az én igazgatóm és excellenciádnak kir. tanfelügyelője a tanképesítő vizsgálatok előtt összszeszólalkozván a felügyeleti jog gyakorlása fölött, részemről Varga Mihály kanonok-igazgató azon távirati tudósítást kapta, hogy a „tanfelügyelőnek van felügyeleti, de nincs intézkedési joga.“ — Így distingvál a primás. A tanfelügyelőnek

adott az a ministeri utasítás, hogy az okmányokat írja alá, a primásban e szavakat fakasztja: „Mivel exád a legújabb rendeletéről engem, mint a nagyszombati kath. képezdének felettes és egyedül illetékes egyházi főhatóságot, sohasem értesített s arról ilykép tudomásom nem is lehetett: nem voltam mindeddig azon szerencsés helyzetben, hogy arra vonatkozó észrevételeimet exáddal közölhettem volna.“ . . „Ez a tényállás. A mi azon kívül történt, az lehet két képviselőnknek személyes és magánügye; de az államfelügyelet jogát nem csorbítja, a két hatóság közti egyetértést nem zavarhatja. Ha mindazáltal exád képviselője bármi módon megsértetett volna, gondom lesz reá, hogy elégtételt nyerjen.“

Végezetül utalva arra, hogy a minister az ő aug. 8-iki „átíratában“ felemlíti, hogy „a kir. tanfelügyelő ez alkalommal is külön utasítatott, hogy az okleveleket írja alá“ arra akar következtetni a primás, mintha „a tanfelügyelő előzőleg más alkalommal is lett volna erre utasítva,“ mire azután ő hercegsége „egész tisztelettel“ kijelenti, hogy „úgy, mint a legújabb utasításról, úgy az előbbeniről is soha sem“ lett értesítve. „Tudom — úgymond — hogy másutt már előbb is szóba került a tanképesítő okmányok aláírása ügye; de az én képezdéimben mindeddig nem kívánta exád fenti rendeleteitől eltérőleg a bizonyítványok aláírását és a kalocsai bibornok-érsek úrhoz 1887. május hó 7-én 17,535/1886. sz. átíratában csak annyit méltóztatott óhajképen kifejezni, miszerént „kívánatos, hogy a Bács-Bodrog-vármegyei tanfelügyelő a kalocsai képezdéssel szemben e jogok gyakorlásában ne akadályoztassék,“ miből még az is következik, hogy ott is csak „kívánatosnak“ méltóztatott jelezni a tanképesítő okmányok aláírását.“

Még megdicséri a ministerhez intézett felirat végén a primás Nagyszombat magyarságát, az ottani főgymnásiumot, mint a magyarság oázát, az árvaházat, hangsúlyozza a kath. tótok magyar hazafiságát s memorandumát így végzi: „Biztosítom exádat, hogy a magyar kathólikusok sehol sem gördítenek akadályokat az állami felügyeleti jognak törvényes gyakorlata elé, sőt örülnek, ha látják, hogy az államhatalom közvetlen tapasztalásból is meggyőződik arról, mily buzgó munkásokat bir a nemzeti művelődés mezején a kathólikus tanintézetekben.“

III. A primás tévedéseinek helyreigazítása.

Mikor ezelőtt két évvel a római pápa Buda várának a törököktől történt visszafoglalása emlékére a magyar kath. püspöki karhoz intézett encyelikájában a primást is felhívta, hogy a szentesítést nyert nép- és középiskolai magyar törvényekkel szemben az interkonfessionális szabványok és a községi és állami iskolák ellen állást foglaljon: Magyarországon nem hitte volna senki egy főpaptól, hogy hazafissága megengedje, e téren sorompóba lépni oly elvekért, minőket a primás f. é. aug. 14-én 4334. sz. a. kelt s a közoktatásügyi ministerhez intézett *tiszteletteljes felíratában* találhatunk. Ugyanazon elvek ezek, melyekről Rómából keltezett táviratok aug. 18-án a napilapokban értesítenek, hogy t. i. a kath. missiok főnökei ott visszautasították az olasz király protektoratusát s a kir. tanfelügyelők és iskolai igazgatók állami felügyeletét a külföldi kath. missioi iskolákban, a miért is az olasz kormány ez intézetektől rögtön megvonta az állam subvencióját. — Feltűnő és jellemző, hogy ez a távirati hír és a *primásnak a ministerhez terjesztett felírata* ugyan egy napon jelentek meg a lapokban, mely körülmény megrontotta az ünnepi hangulatot, a menyinyiben apostoli királyunk ő felsége születése

napja ünnepén kerültek nyilvánosságra két nappal a magyar nemzet országos ünnepét — Szent-István- király napját — megelőzőleg, mikor a haza minden vidékéről felszokott jöni a nép, hogy részt vegyen ős Buda várában a primás vezetése alatti körmeneten s áldja a nagy király azon kezét, mely országa boldogítására munkálkodott. A primás feliratában hirdetett elvek konzekvenciái nagyobb horderejűek, mintsem látszatuk mutatja. Sok tekintetben e következményeknek a haza érdekében minden magyar hazafi csak örvendhet. Örvendeni kell — s ezt első sorban kívánjuk jelezni — azon, hogy hazánk első főpapja hirdeti, hogy ő egy hazai felekezetnek feje. Eddig abban a meggyőződésben volt a kath. hívők serege, hogy „a kathólikus egyház“ nem „felekezet,“ hanem maga „az egyedül üdvözítő egyház.“ Erre tanítottak minden kathólikust gyermekkorában, ezt hirdették eddig kath. püspökeink, esperestjeink, plebánusaink, megtoldván e tanítást azzal, hogy „a kathólikus egyház“ szoros összeköttetésben áll az állammal s „az egyházon kívül álló protestánsok képezik a felekezeteket!“ A primás volt az első főpap, ki hivatalosan hirdeti, hogy a felekezetekre vonatkozó törvényes iskolai intézkedések a kathólikus egyházra nézve is érvényesek. Így nem sokára eljőhet az az idő, hogy a kath. egyház szoros viszonya az államhoz megszűnik, hogy az egyházfejedelmek magukat — mint az 1848-iki dicső elődeik akarták — a saját híveik oltalma alá helyezik; hogy létesül az 1870-ben oly szépen megindult kath. autonómiai szervezkedés, a mikor aztán „a kath. felekezet“ is fog a törvény értelmében állíthatni „saját erejéből oly községekben, hol hívei laknak, felekezeti iskolákat.“ Ismétélhetjük tehát, hogy örvendeni lehet, azon szabadelvű gondolkozásmódon, melyet a primás a minsterhez intézett feliratában kifejezett, látván, hogy a kathólikus egyház magyarországi feje nem beszél lenézőleg a felekezetekről, nem tekinti őket az egyházon kívül állóknak, hanem maga is a felekezetek közé sorozza a kathólikusokat.

Azonban a minő őszinte örömmel tölti el az igaz hazafit a felekezetek egyenjogúságára s viszonyosságára vonatkozó e dicsérendő nyilatkozat s az abból folyó konzekvencia, ép oly kedvetlenül értesül a valódi tanfőúr a primás feliratából azon értelmezésről, melyet ez az állam iskolafelügyeleti jogának ad. — Az 1790—91-ik évi 25. t. c. „suprema inspectio“ kifejezését értelmezi a primás helytelenül, azt hirdetvén, hogy ez valami főfelügyelet, mely a felügyeleten **felül** áll. Pedig a „suprema“ nem vonatkozik az „inspectio“-ra, hanem a királynak ő felsége személyére, ki azt az állam kormánya által gyakorolta eddig s gyakorolja most is. A magyar közjog szerint nem létezik főfelügyelet; csak közvetlenül egyszerű felügyeletről lehet szó; azt ez idő szerint a közoktatásügyi minster gyakorolja s közegei által gyakoroltatja.

Ezen állami tanfelügyelet lényege mindennek fölött abban áll, hogy az: „politikum,“ mint azt már Mária Terézia dicső emlékü királyunk jelezte, valamint általában maga a tanügy is politikumot képez. E politikai jog gyakorlására nevezett dicső király óta az állam tanulmányi főigazgatókat és tanfelügyelőket küldött volt ki, mely utóbbiak 1830-ig jártak el tisztükben, a mikor azután az állam a tanulmányi főigazgatók vezetése alatt a kerületi esperestekre bízta az állami tanfelügyeletet. Az abszolút állam k. k. Schulrathjainak hatósága alatt is megmaradtak tanfelügyelőkül az állam megbízása folytán az esperestek, miglen 1868-ban a törvényhozás úgy nem intézkedett, hogy a közoktatásügyi minster minden vármegyébe külön szakértő tanfelügyelőt küldjön ki.

Jól tudja azt a tanügy fejlődése történetével foglalkozó minden tanférfit, hogy az egyházi személyek történetkönyveikben azt hirdetik, hogy a „Magyar Kir. Helytartótanács 1830. évi okt. 20-án 26.442. sz. a. az egész ország területén megszüntette az állami népiskolai tanfelügyeletet, s ezt az egyházi hatóságoknak engedte át,” — de ez az álláspont téves; mert midőn a Helytartótanács nevezett rendeletével megszüntette az utolsó népiskolai tanfelügyelőséget: annak teendőit nem az egyházra, hanem a kir. tanulmányi főigazgatóra bízta, megengedvén, hogy a kath. esperes-tek a főigazgatónak felügyeletben segídkezzenek. — Akkoriban a kir. tanulmányi főigazgatók több helyütt egyszersmind püspöki székekben is ültek (Lajtsák nagyvárad, Lonovics csanádi püspök) s ezeknek tanügyi tekintetben, a tankerület területéhez mérten, a többi püspökök és esperes-tek alárendeltjei voltak; mindannyian a Helytartótanács felügyelete és hatósága alatt állván. — Nem áll tehát az, hogy az állam a tanfelügyeletet valaha az egyháznak adta volna át. Maga az állam kathólikus lévén, kathólikus patronatusokat gondozott, kathólikus iskolákat állíttatott, kath. szellemben gyakorolta a felügyeletet. E viszony a mostani jogállamban megszűnt s a volt kath. iskolák nem mentek át a felekezeti tulajdonába. Míg az állam kathólikus volt, egyszerűen egyházi dignitariusokat nevezett ki kir. tanulmányi főigazgatókúl.

A mi pedig azt illeti, hogy a Helytartótanács 1830. okt. 20-án 26.442. sz. a. megszüntette az utolsó népiskolai kir. tanfelügyelőséget: ez az intézkedés egy az udvari kancellária 1830. aug. 10-én 8727. L. 22. sz. a. kelt intimatuma következtében történt, mely egy peres ügyvel kapcsolatosan így intézkedik: „Sua Majestas clementer admittere dignata est, ut functiones Inspectoratus Scholarum Nationalium prout in Districtu li erario Jaurensi et Posoniensi jam in effectum deductum est, etiam in Districtu Magno Váradensi Vice-Archi-Diacones sub manu-ductione Superioris Studiorum directoris perficienda deferantur.“ — Az országos levéltárban sok ante-aktával őrzött ezen udvari kancelláriai intézkedés szülte a Helytartótanács 1830. évi okt. 20-iki azon rendeletét, hogy (ő felsége által megengedve lévén) az állam a kir. tanulmányi főigazgató vezetése alatt a kath. espereseket bízta meg a népiskolai tanfelügyelői tiszttel. — Nem az egyház, mint ilyen, kapta tehát a megbízatást, hanem az illető egyházi személy lett feldíszítve vagy „a kir. tanulmányi főigazgatói“ vagy „a nemzeti iskolák kir. felügyelői“ díszes tisztséggel, a miből következik, hogy az egyház, ha iskolát tartott fenn, az állam felügyelete, irányítása, intézkedése és rendelkezése alatt állott; de következik az is, — hogy a püspökök is tanügyi tekintetben az államkormánynak alárendeltjei voltak. — Azután nem szabad feledni, hogy az állam még az abszolút korszakban is mindig anynyi tisztelettel volt az egyház iránt, hogy pl. megengedte a püspököknek azt, hogy a tanképesítő vizsgálatokra biztosokat küldjenek, de a vizsgálatot az állam iskolatanácsosa vezette, a tanképesítő okmányokat ez „koramizálta.“ A felügyelet tehát csorbíthatatlanul meg volt a múltban, meg van a jelenben s meg kell hogy maradjon a jövőben is.

Nem nyerhette meg tehát a primás feliratában semmi józanul gondolkozó hazafi tetszését az a hang, mely az államkormány nyal szemben a hatalom teljességének háttérét akarja mutatni, s némi tekintetben souverain fejedelem szólásmódjait használja, mi az egyház szerény és szegény szolgájának szájába sehogyan sem illik. Nem dicsérhető a primás azért sem, hogy a magyar állam egyiki hatalmi képviselőjével úgy beszél,

mintha az esztergomi érsek szintén valami más egyenrangú földi hatalomnak volna képviselője, holott mindenki előtt tudva van, hogy Magyarországon a primás-érsektől, püspöktől kezdve le a legkisebb címzetes prépostig a vallás- és közoktatásügyi magy. kir. minister előterjesztésére és ellenjegyzése mellett ő felsége, az állam feje, nevezi ki a kath. egyház dignitáriusait. — A primás tehát alázatos felterjesztésében egészen feledni látszik, hogy vele szemben is az államot a vallásügyi minister képviseli, hogy itt szó sem lehet arról, hogy személy álljon személylyel szemközt, hogy nem szabad azon hasonlattal élni, hogy „két uraság cselédjei öszszekaptak.“

Ezen általános elvi taglalás után térjünk át már most a részletekre, követvén a primás aug. 14-iki alázatos felterjesztésének gondolatmenetét. Zokon veszi a primás, hogy a minister aug. 8-iki rendelete „a lapokban egyidejűleg jelent meg,“ azután magát a n.-szombati képezde „felettes és egyedül jogosított egyházi hatóságának“ nevezi. Hogy egyházi tekintetben az érsek vagy püspök hatóság: ezt senki sem tagadja; de hogy tanügyi tekintetben is hatósága volna a primás a nagyszombati képezdének: ez az egyházi szabadság érdekében nem tűrhető, de meg tanügyi tekintetben is helytelen volna. Ha valamely egyházi hatóság egyúttal iskolai hatóság is akar lenni: ez által *önmagát rendeli alá* a kir. minister kiküldötte királyi tanfelügyelőnek, ki minden iskolában az államkormánynak viseli képét. A királyi tanfelügyelő tehát az illető tanintézettel s annak személyzetével egyenesen kell, hogy érintkezzék, intézkedéseit direkte kell hogy tegye meg s az intézet neki minden törvényes intézkedéseinel engedelmisséggel kell, hogy tartozzék. Egészen más szempont alá esik az egyházi hatóság viszonya „a felekezet által fentartott tanintézetre nézve.“ Ez nem közjogi, hanem magánjogi ügy. Az illető intézet az egyház hatósága alatt áll; de az egyház nem áll az állam hatósága alatt; azért magát az intézetet kell egyenesen az állami hatóság és felügyelet alá helyezni. Egyházi szempontból nem engedhető meg pl. hogy valamely érsek helyezettessék az illető tanintézet igazgatója helyett a kir. tanfelügyelő hatósága alá. — Ha azonban ennek ellenére valamely érsek, mint valamely tanintézet hatósága, főnöke, előjárója szerepelni kíván: erre meg van a joga; de ha ezt teszi, akkor e tettének következményeit is kénytelen elviselni, melyek abból állnak, hogy magát a kormány közege (ez esetben a kir. tanfelügyelő) rendelkezéseinek köteles alá vetni, mert az a magyar állam egyik kir. ministerétől sem követelhető, hogy egyes tanintézetek ügyében ő maga közvetítsen annak fentartója vagy az egyházi hatóság és a kormány megbízásából intézkedő kir. tanfelügyelő közt, kinek egyenes felügyelete alatt minden iskola áll.

Nem szükség reflektálni arra, hogy valjon az isteni Gondviselés emelte-e Simor János ő Hercegségét a primási székre; mert hiszen az isteni Gondviselés akarata nélkül egy hajszálunk sem görbülhet meg; de azt, igenis, hangsúlyozni kívánjuk, hogy a primási széket ép úgy tölti be a magyar állam kormányi kinevezéssel, mint akármely tanári állomást. S ha a kinevezett tanár vagy igazgató törvénytelenéget követ el, akkor az, a ki kinevezte, felfüggeszti, fegyelmi vizsgálatot indít ellene, sőt állásától is felmenti. Jogérzettel bíró embertől fel nem tehető, hogy higgye el, hogy érsek vagy püspök e törvényen és törvényes eljárason felül állana; mert az isteni Gondviselés sem akarhat törvényteleniséget.

A primás „két hatalom karöltve járásáról“ s „alantas közegek ösz-

szeszólalkozásáról“ is beszél a közoktatásügyi miniszterhez intézett feliratában, mintha a kormány képviselőjében eljáró kir. tanfelügyelő nem a kormány nevében jelennék meg valamely tanintézetben, kit nemcsak az intézet igazgatósága, hanem ha tanügyi hatóság szerepére vállalkozik, még az esztergomi érsek is respektálni tartozik. S ha tanügyi tekintetben „alantas közegről“ lehet szó: igaz, hogy a tanfelügyelő a miniszter alantas közege; de az igazgató is az, tanügyi tekintetben a bibornok-érsek is az!!

Azt hirdeti a primás, hogy a kir. tanfelügyelőnek nincsen joga a tanképesítő okmányokat aláírni s kiadni s állításait a fennálló törvényekre és miniszteri rendeletekre alapítja, állítván, hogy ezekben szó sincs arról, hogy a tanfelügyelő láttamozza, koramizálja a tanképesítő bizonyítványokat. — Eltekintve attól, hogy a tanítóképesítés ténye az állam kizárólagos joga, hogy államérvényes tanképesítési okmányt kiállítani csak az lehet feljogosítva, kit a kir. kormány erre felhatalmaz: nem hagyható figyelmen kívül a primás által citált 1885. évi dec. 23-án 7079. sz. a. kelt miniszteri rendelet, melyet a miniszter épen a primásnak 1885. évi febr. 16-án 1206. sz. a. kelt felirata alapján bocsátott ki. — E rendeletben határozottan meg van mondva, hogy az „állami felügyeletet a felekezeti tanítóképezdékekben ezentúl a kir. tanfelügyelők fogják gyakorolni.“ — Midőn a miniszterium e rendeletet kibocsátotta, fel kellett tételeznie, hogy a primás tudja, 1) mi az állam joga? 2) ki gyakorolta eddig a felügyeletet? s 3) ki helyett kapott a kir. tanfelügyelő megbízást? Ha a miniszterium ezen feltevésében nem tévedett, akkor a primás szándékosan iparkodott az aug. 18-án a lapokban is közölt s a közoktatásügyi miniszterhez intézett aug. 14-iki keletű felterjesztésében a közönséget félrevezetni, annak fogalmait összezavarni s magát a minisztert úgy feltüntetni, mint a ki félrendszabályokkal intézi az állam ügyeit; ha pedig feltevésében a miniszterium tévedett, akkor fel kell frissíteni a a primás emlékezetében azt, hogy Magyarországon a tanképesítő vizsgálatokat ott, a hol államérvényes okmányok kiállításáról van szó, a kir. tanfelügyelők előtt mindenkor, mindig, minden időben a kir. tanítványi főigazgatók vezették, hogy azok ezen hivatalos eljárásukra nézve terjedelmes utasításokkal bírtak, melyeket 1877. évi júl. 13-án 10998 sz. a. kelt és 23 szakaszból álló szabályrendelet által a miniszterium megújított; s a kir. tanfelügyelőket bizván meg az 1885. évi dec. 23-án 7079. sz. a. rendelet által a felügyelettel, ezeknek utasításul adta, hogy eljárásukban ideiglenesen a fenti (1877. évi júl. 13-án kiadott) szabályrendelet szerint járjanak el, a tanulmányi főigazgató helyett mindenütt kir. tanfelügyelőt olvasván.

Ezen szabályrendelet 5. §-a szerint „a népiskolai tanképesítő vizsgálatot végrehajtó bizottság a tankerületi kir. főigazgatóból (most kir. tanfelügyelőből,) az egyházmegyei tanfelügyelőből, a tanítóképezdei igazgatóból s a tanári testületből áll.“ — A tanképesítés idejét a 6. §. szerint „a kir. főigazgató (most kir. tanfelügyelő) határozza meg s adja tudtúl kihirdetés végett a képezdei igazgatónak“ (nem a püspöknek, vagy egyházmegyei tanfelügyelőnek, mert nem ezeket, hanem a képezdei igazgatót kell a helyes tanügyi organizáció érdekében a kir. tanfelügyelőnek egyenesen alárendelni!) A népiskolai tanítói oklevél pedig, mely „az anyakönyvben feljegyzett osztályzatokból állíttatik ki,“ e szabályrendelet 22. §. szerint — „a tankerületi főigazgató (most kir. tanfelügyelő) az egyházmegyei tanfelügyelő és az intézet igazgatója által iratik alá s az in-

tézet pecsétjével erősítettik meg.“ (E szabályrendeletet a Paed. Szemle 8. füzete a 258—262-ik oldalokon egész terjedelmében közli. Szerk.)

Ez a fennálló törvényes normatívum. Ezt kapták utasításul a kir. tanfelügyelők. Azon körülmény, hogy erről sem a primásnak, sem más püspöknek a minister nem tett jelentést: — a dolog természetében rejlik; mert a közgeinek adott utasításaiért a minister sem a primásnak, sem más püspöknek, hanem Urának-Királyának s az országgyűlésnek tartozik számot adni, s azon felül felelőssége érzetében nem is gondolhatott a magyar közokt. minister arra, hogy egy kinevezésétől függő püspöknek vagy érseknek eszébe juthasson, számon kérni tőle, hogy miért nem tartja kötelességének előzetesen vele közölni azt, mit közgeinek utasításul ad, vagy adni szándékozik.

A primás a ministeri intézkedéseknek nemismerését hozza fel a n.-szombati zavarra nézve s állítja, hogy a kormánynak a felügyeletre vonatkozó jogait, a menyinyire ismeri, tiszteletben tartja, azokat elismeri. Senki sem kételkedik ez állítás igazságában; de nagyon feltűnő, hogy a primás — miután tudomást szerzett arról, hogy a minister távirati úton utasította a tanfelügyelőt az okmányok aláírására; miután f. é. aug. 8-án 26.428. sz. a. kelt ministeri leiratról értesült, hogy a minister az állam nevében a tanképesítő okmányoknak a tanfelügyelő által való aláírását követeli: még mindig állítja, hogy nincs tudomása arról, hogy a közoktatásügyi ministerium a bizonyítványok aláírását az állami felügyeletből kifolyó ténykedésnek deklarálta. — Az államnak vagy az állam képviselőjének intézkedő kir. tanfelügyelőnek ingerenciáját megővni kötelessége a ministernek, ki nem tűrheti, hogy a primás egyszerűen igérje, hogy „alantas közge által elégtételt ad, a minister alantas közgeinek, ha ez kívánja.“ Az ilyen tréfának beillő s állását túlbecsülő felfogásból eredő szójáték komoly állami jogok érvényesítése körül a hazai kath. egyház első főpapjához nem méltó dolog. Adózzon ez tényleg respektussal az állam felügyeleti jogának! A bizonyítványok aláírása elengedhetetlen korollariuma az állami tanfelügyeletnek. Ne ebben keressen a primás bellikozítást, hanem abban, ha — a mi fel nem tehető — az egyház és lelkismeret szabadságát kísérti megsérteni az államkormány.

Abból, hogy a közokt. ministerium 1887. május 7-én 17.535 sz. a. „kívánatosnak“ mondta azt, hogy „a tanfelügyelő a tanképesítő okmányok aláírásában ne akadályoztassék:“ a kormány ellen a nyilvánosság terén fegyvert kovácsolni: szintén nem méltó dolog oly férfiúhoz, kit országszerte egyházfejedlemnek neveznek. Mert végre is, ha a kultusminister az állam ügyeit intézi is, ő a kathólíka egyháznak hívője, s mint ilyennek becsülnie kell az egyház főpapjait. S ha egy ily egyházfejedlemmel szemben azt írja a minister, hogy: „kívánatos a tanfelügyelőnek a bizonyítványok akadálytalan aláírása:“ ez az udvariasságnak volt kifejezése, mely akkor, mikor Magyarország kultusministere mondja, azt jelenti, hogy: „akarom, rendelem, hogy akadály ne legyen.“ Sajnos, ezt az udvariasságot a primás nem értette meg, mint a hogy talán megértette az a másik biboros főpap, kihez rendeletét a minister menesztette.

A primás felhossa a ministerhez intézett feliratában a nagyszombati kath. főgymnasiumot is, mint a magyarság oázát. Ezt téve, ugylát-szik, feledi, hogy ott az érettségi vizsgálatokat a kir. tankerületi főigazgató, a kormány közge, vezeti; hogy az érettségi bizonyítványokat az írja alá. Teszi ezt minden akadály nélkül, mint tette akkor is, midőn

a n.-szombati képezdében a tanképesítő vizsgálatokat vezette s az okmányokat aláírta. S mert ez utóbbi ténykedéssel a magyar kormány egy másik közege lett megbízva: ugyanazért szükségesnek látta a primás, állást foglalni azon államkormány ellen, mely a primási székhelyben bizalmas érdemes embereit nem a Thunféle „k. k. Ministerium“-nak „k. k. Sectionsrath“-jai között keresi. Pedig a kormány az egyház iránti tiszteletben — bár nem kellett volna — anynyira ment, hogy a n.-szombati képezdébe, mely Pozsony vármegyében van, azért küldötte az Esztergom-vármegyei tanfelügyelőt kormánybiztosul, mivel ez katolikus „vallású“, míg a pozsonyi tanfelügyelő az „evangelikus felekezet“-hez tartozik.

Mindezekből meggyőződést szerezhet bárki is, hogy a ministert kiküldött s megbízott közegei „egészen részrehajlatlan és tárgyilagos információval“ látták el, hogy ők „kötelességüket teljesítették“, mert „a valódi tényállást“ adták elő; hogy nem „alárendelt közegeink személyes, a felsőbb hatóságokat nem érintő nézeteltérés- és öszszeszólköözásról“ van szó, mert a minister alárendelt közege az ő nevében intézkedik a szintén egyenes hatósága alatti képezde személyzetével szemben. — Láthatja a fentiekből a primás azt is, hogy az nagyon örvendetes dolog, hogy a katolikusokat „felekezet“-nek deklarálja, mi első lépés a kath. autonómia életbeléptetésére. De világos az eddigi indoklásból az is, hogy a n.-szombati képezde nem hogy nem egyedül és kizárólag a primás, hanem inkább egyedül és kizárólag az állam hatósága alatt állott mindig s áll most is, mert az állam felügyeleti joga nem a felügyeleten **felül** álló főfelügyelet, hanem azért „suprema inspectio“, mert a király ő felsége nevében gyakorolja azt a korona tanácsa nevében a közoktatásügyi minister s annak közege: a kir. tanfelügyelő.

Ilyeténképen tisztázva levén a fogalmak, végül nagyon is figyelmebe ajánlható a primásnak, hogy máskor felterjesztéseiben legyen óatosabb s ne iparkodjék öszszeszövarni az „egyházi patronatust“ az „iskolai inspectióval“ az egyház tekintélyének emelése céljából az államhatalom rovására, mert az államkormánynak nem hivatása felvilágosító dissztártiót írni, hanem e helyett kellemetlen módon adathatnék tudtára a primásnak, hogy az állam tekintélyén csorbát ejteni törekvő és államellenes tanokat hirdető primás-érseknek is ad audiendum verbum regium kell menni és csak hazafias viselkedés mellett tűrhető meg a felekezetek valamely püspöki székhelyen ülő egyháznagy, akár Esztergomban lakik az, akár Diakovárott, akár pedig Balázsfalván vagy Karlócán!

IV. *Iskolaszék és tanfelügyelő.* Az iskolaszékek és gondnokságok, melyek eddig csak a tanítókkal szemben akarták játszani „az urat“: újabban már a kir. tanfelügyelőkkel is szembeszállanak, s kezdik adni az autonóm-köztörvényhatósági kongregációt! Így pl. az iskolaszéki intézkedések révén Fehérvármegye közigazgatási bizottságának júl. 12-iki ülésén Festetich Bennő gróf tanfelügyelő három felszólalása nagy vitát provokált. A közoktatásügyi minister elrendelte, hogy kitűnő okmányokkal és kitűnő képesítéssel bíró tanítók választassanak meg és semmi esetre se mellöztessenek, ellenkező esetben új választás elrendelése következhetne be. Ezt meglehetősen határozott hangú átiratban közölte és olvasta is mindjárt fel a tanfelügyelő. Ez volt az egyik. Másodszor pedig, jövőre nézve utasításul adja a tanfelügyelő, hogy ezentúl a tanítók véglegesen választassanak, mert ő a törvényes rendelkezéssel ellenkezőnek találja, hogy az iskolaszék két évi ideiglenes minőséggel választ. Erre azután kitört a vihar. Havranek József polgármester ezt el nem fogadja, ő nem

ismeri el sem a miniszternek, sem a tanfelügyelőnek azon jussát, a mely oly intézkedéseket céloz, a melyek a majd 15 év óta praktikusaknak, áldásosaknak bizonyult városi statumokba ütköznek. Festetich Bennó gróf újból a törvényes intézkedésre hivatkozik, a hol egyetlen betű sincs ideiglenes minőségről. Ő ezt a tanügyre nézve tartja károsnak, mert az a két évi ideiglenesség a kitűnő képesítéssel bíró tanítókat elriasztja s nem folyamodnak. Alaghy Dezső szerint a törvényben az van, hogy egy-egy hatóságnak jogában áll tanítót meghívni. Nos tehát ez a választás tulajdonképen két évre való meghívás s a midőn azután a közigazgatási bizottság hozzájárulásával a megerősítés történik, ez képezi a tulajdonképeni végleges megválasztást. Festetich Bennó gróf: Igenis meghívható segédtanító, de nem rendes tanító; mi pedig mindenkor rendes tanítót választunk. Dieterich Szilárd most érti csak, hogy itt az elnevezések körül van a baj; vagyis a törvény is másképen nevezi és mi is a tanítókat. Festetich tanfelügyelő nem bánja, hát legyen úgy, hogy ne válaszszanak tanítót ideiglenes minőséggel, hanem hívjanak meg segédtanítót s nevezék két évig segédtanítónak. Havranek József nem látja szükségesnek és nem érti ezt a beavatkozást. Festetich tanfelügyelő: Ez nem beavatkozás, de olyan jogom érvényesítése, a melylyel felruházva vagyok. Én pontosan nem ellenőrizhetem a választásokat, ha azok a törvény rendelkezésével ellentétben állanak. Havranek József szeretné tudni, hogy az a város, a mely fizeti a tanítóit, miért ne úgy választhatná, úgy alkalmazhatná azokat, a hogy az az ő igényeinek legjobban megfelel, a hogy azt hosszú gyakorlat alatt legüdvösebbnek látta. Az az ideiglenesség nagyon jó dolog; mert ha a tapasztalat azt mutatja, hogy az illető nem alkalmas, a megerősítés nem következik be, míg a végleges választásnál fegyelmi vizsgálatról s ez uton való elmozdításról lehet szó; ezt a fegyelmi eljárást pedig nagyon ismerjük; ha csak valami nagyon komoly dologgal nem lehet az illetőt vádolni, bizony nagyon nehezen mozdítható az el. Fittler Béla úgy látná ezt jól elintézve, ha az iskolaszéki szabályrendelet megváltoztatnék s abban a tanfelügyelő módosításai is lehetőleg érvényesülnének. Festetich kijelenti, hogy ő nem befolyási viszketegből lépett most sorompóba, mert hisz ő neki olyan jogot ad a törvény, hogy azzal, miszerént a választást, illetőleg a tanítót ő erősíti meg, majdnem ő maga nevezi ki; sőt jogában állana elmenni a választó iskolaszéki ülésre s ott elnökölni. Alaghy Dezső: Helybenhagyni, vagy nem h gyni igen, de elnökölni nem. Egy harmadik dolog a lefolyt hármas főtanító választás. A törvény értelmében a vezetőtanítókat ő erősíti meg — kezdte a tanfelügyelő — s ha esetleg egyik vagy másik megválasztott nincs inyére, ő neki jogában áll azt meg nem erősíteni. De ő ebből erkölcsi és lelkismereti kérdést csinál. Mert legyen ő neki egyik-másik ellen bármi kifogása is, ő azt nem teheti, hogy a választást megsemmisítve, a megválasztott tekintélyét, erkölcsi érzületét sértse. De mégis lehet úgy, hogy ő is szeretne okvetlen valakit egy-egy megürült főtanításra s ő ismét majd csak a megtörtént dologgal szemben mondhat igent, vagy nemet. Ezért kéri, hogy jövőre ő neki már előzőleg adassék alkalom, hogy jogát kellőkép érvényesíthesse. Ismét Havranek József szólalt fel, a ki abszurdnak tartja, hogy egy tanfelügyelő, — a ki esetleg egy fabatkát sem ért a tanügyhöz, mert neveznek ki ilyeneket is, az döntő erővel folyják be egy oly választásnál, a hol a pályázókat csak mi, a kik között élnek, a kik tudjuk minden lépteiket, választhatjuk csak jogosan. Még többen szóltak hozzá a hármas ügyhöz, majd azt indítványozták,

hogy adassék ki mind a három tanfelügyelői kérelem az iskolaszéknek. Festetich tanfelügyelő: Bocsánat, az iskolaszék, mint nekem alantas hatóság, nem bírálhatja el az én előterjesztéseimet. Ezt Cziráky Béla gróf főispán hárította el. A közigazgatási bizottság bírálja el — kezdé a főispán — ezeket a vitás kérdéseket, de előzőleg véleményadásra hívásuk fel az iskolaszék. Miután ez megfordított viszony, ugyanazért a tanfelügyelő fellebbezett a ministerhez. (Helyesen járt el. Mert annak van értelme, ha egy iskolaszék vagy gondnokság felterjesztését a tanfelügyelőnek véleményezésre kiadják; de az már anarchia, ha az iskolaszéket hívják fel arra, hogy véleményt mondjon a tanfelügyelő rendelkezéseiről. Nem tudják Fehérvárott, hogy az igazgatót nem a város választja, hanem a tanfelügyelő bízza meg? Abban, hogy a tanítót véglegesen lehessen csak meghívni, a tanfelügyelőnek nincsen igaza. Abban sincsen igaza, hogy az iskolaszéknek ne volna joga tanítót meghívni, természetesen a közig. bizottság küldöttének elnöklete alatt. — Csakhogy ennek elbírálása a tanfelügyelővel szemben nem az iskolaszék feladata.)

Közl: **Szókimondó Ember.**

Irodalmi Kalaúz.

Könyvek és taneszközök.

Az iskolai fegyelemlről. Göllner Károlytól. Brassó. (Alexi nyomd.) 1888. 24 ved. Ára? (Külön lenyomat a brassói r. kath. főgm. 1887—88. évi értesítőjéből; melynek elolvasása haszonnal jár a néptanítóra nézve is.)

A hitelmezstan elemei Katholikus növendékpapok és tanítójelöltek használatára írta Fonyó Pál. 2. kiad. Sükösd. Szerző sajátja és kiadása. (Kollár nyomd. Baja.) 1888. 204. old. Ára 80 kr. (E második kiadást, mint tettük az elsővel, melegen ajánljuk az érdekeltek figyelmébe. Okszerű katechesis nagy mesterség. Ebben magát tökéletesíteni minden tanítónak feladata. A helyes kérdések alkotása és intézése anynyi, mint a tanítás sikerének biztosítása. — A ká téhoz való ragaszkodás Fonyó könyvében a tárgy természetében fekszik.)

Öszhangzattani gyakorlókönyv. Zeneiskolák és tanítóképző-intézetek számára. Szerk. Kapy Gyula, tanítóképző-intézeti igazgató. Budapest. 1848. Franklin 53. old.; Ára 40 kr. — (Jó útmutatás. Kántortanítók részére nélkülözhetetlen.)

Füzetes vállalatok és folyóiratok. Megjelentek: Magyar Méh. 8. 9., Irodalmi Értesítő 17. 18., Felv. Nemzetőr 7. 8., Postatakarékpénztári Közl. 8. és Lányok Lapja 15. számai. Ezúttal beküldtek még hozzánk a Zenelap 17. és 18. kettős számát. Találtunk benne „Észrevételeket“, melyeket Erney József írt Bartalusnak a közoktatásügyi tanács által elfogadott s minden énektani tankönyvet elítélő kritikái ellen.

Tanító-egyletek irodalmi működése.

A „Délmagyarországi Tanítóegylet“ f. é. aug. 6—8-án Orsován tartott közgyűlésére s az általa rendezett „Délmagyarországi 22. Egyetemes Tanítógyűlésre“ szóló meghívását és programját magyar és német nyelven két folió-oldalnyi nagyságú nyomtatványon küldte szét. A gyűlés lefolyásáról egyik munkatársunk, ki abban részt vett, a jelen füzetben terjedelmes leírást és utirajzt közöl.

A „Nógrád vármegyei tantest.“ idei közgyűlését aug. 28—30-án tartották, egybekötve azt Komjáthy kir. tanfelügyelő tanítói (hány éves?) jubilaumával. A folió-alakú nyomtatvány, melyet beküldtek, a gyűlés sorrendjét is magában foglalja. Az 11 pontból áll. — A jubilaum programja nem jutott el hozzánk.

Tankerületek és tanintézetek állapota.

(Hivatalos jelentések, programok, iskolai értesítők, tanodai évkönyvek stb.)

Iskolai értesítőket pótlólag is kaptunk még. A már kimutatott 43-hoz hozzánk jutott a lefolyt hóban 17. Összegük 60. Ezek közül ipariskolai értesítő következő helyekről jött: Munkács, Tolna, Tiszaujlak, Kis-Kőrös, S.-A.-Ujhely, Komárom, T.-Sz.-Miklós és Szabadka. Beérkezett még az unitárius vallás-közönség iskoláiról, a sz.-udvarhelyi ref. kollegiumról, a zilahi tanítóképezdéről, a nagyenyedi polg. fiu- és leányiskoláról s annak előkészítő osztályáról, a t.-ujlaki áll. ell., a

nagykárolyi izr. el., a kolozsvári keresk. akadémiáról, a budapesti Frimféle siket-néma-intézetéről szóló értesítő és a komáromi községi iskolai igazgatónak az ottani tanügyi viszonyokat feltüntető fellebbezései, mely utóbbiakat „Tanügytörténeti adalékok” című rovatunkban ismertetjük legközelebbi részletesebben.

Háromszék vármegye tankerületének népoktatásügye. Ezt a címet viseli egy 4 folio-oldalnyi terjedelmű nyomtatvány, mely Eötvös K. L. tanfelügyelőnek a közigazgatási bizottság előtt felolvasott félévi jelentését tartalmazza oly alakban, a mint azt a bizottság a miniszterhez terjesztette. Sok érdekes adat van benne. Kár, hogy az egész nincsen a Paed. Szemle formátumában kinyomtatva s hogy 2000 példányban nem áll rendelkezésünkre. Szívesen mellékelnők ez igen tanulságos jelentést olvasóink épülésére.

Tanügy- és egyéb irodalmi mozgalmak.

Benke István s.-sz.-györgyi ref. kollegiumi tanár sept. 15-iki határidővel 2 frt 20 krnyi ár mellett előfizetést hirdet ily című műre: »Gyermekek és ifjak istentiszteletére és vallásitanítására Isten országa.« A mű két kötetes lesz és tartalmazni fogja Vanghan, Molenkamp, Oosterzee és Stanley homiláit és prédikációit. Ez alkalmat felhasználjuk annak regisztrálására, hogy a nagyhírű paedagogus és liegnitzi első lekipásztor: Seyffarth W. L. a múlt hónapban a gyermekisteni tiszteletek tartása ellen nyilatkozott s azoknak káros voltát vallási és paedagogiai szempontokból bizonyította be az »Allg. D. Lehrerzeitung« és a »Preussische Schulzeitung« című paedagogiai lapokban. — B. Kherrmüller-Kövényi Benz e vagyis: »iskolamesterből lett báró« cím alatt Marton János vingai tanító a tanügyi életet is ecsetelő regényt irt s azt kiadni szándékozik. Ez okból előfizetést hirdet november 1-i záridővel. A mű ára 1 frt 20 kr. A pénz szerzőhöz küldendő. — A pécsi általános ipar-, termény- és állatkiállítás alkalmát a baranyai tanfelügyelő irodalmi és tanácskozási pályázati díjjak kitűzésére használta fel. A tanfeszület augusztus 30-án tartotta ülését s e napra hívta meg a tanfelügyelő Baranya vármegye összes tanítóit tanácskozásra, a midőn a magyar nyelvnek nemmagyartannyelvű iskolákban való tanítását tárgyzó előadásra 2 db. arany lett kitűzve díjjal. — Az irodalmi pályázati határidő aug. 20-án járt le. Az első tárgy: »az iskolai tanítás hatása az életben« 5 db. arannyal, a második tétel »az iparostanonc-iskola célszerű berendezése« szintén 5 db. arannyal lett jutalmazandónak kihirdetve. — Sem a gyűlés lefolyásának, sem pedig az irod. pályázatnak eredményéről e percig értesítést — a dolog természeténél fogva — nem kaphattunk még. —

Könyvszerte az 1888. évi júl. 24. és aug. 25-ik időköznek.

Böhm K. Tapasztalati lélektan. Szerző sajátja. 60 kr.

Egyl. törvények és szabályrendeletek Erdélyben. Kolozsvár. 1. köt. 44 kr.

Ferenczy J. Egyetemes könyvtár. Győr. Grosz. 6—11 füz. á. 10 kr.

Griehel. A természetes gyógymód alapelvei. Robicsek. 40 kr.

Késmárky A. Cimbalomiskola. Zipser és König. 2 nyelven 3 frt.

Kollmann Gy. Gyorsírási tankönyv. Arad. Réthy, 2 frt 50.

Magyar helyesírás elvei és szabályai. 4. kiad. Akademia. 20 kr.

Milesz B. Regék és tündérmesék. Karcag. Szödi. 50 kr.

Pallas Könyvtár. Pallas. Uj két kötet. 1 frt 20.

Tanügyi lapok s folyóiratok repertoriuma.

I. Lapszemle. Az aug. 22—25-iki időközben megjelent fővárosi napilapok s a heti és szaklapok utolsó időben megjelent számai Trefort Ágoston volt vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszter halála alkalmából ennek élete leírásával, jellemzésével és munkássága méltatásával foglalkoztak. Legtöbb lap gyászkeretben jelent meg. — A délmagyarország területén megjelent német és magyar lapok, valamint a Pesti Hírlap és az Egyetértés a délmagyarországi tanítóknak Orsován aug. 6—8-iki egyetemes gyűlésének leírásával foglalkoznak. Egyes lapok a megtartott beszédek egveseit egész terjedelmükben közlik.

II. Repertorium a II. füzetben jelzett 5 szakcsoport szerénti beosztással:

A) Magy. Paed. Szemle. (A »Beszterce-Naszódvármegyei kir. tanfelügyelő 1888. évi 728. számú körrendeletében alantás közegeinek ajánlotta, hogy az igazgatásuk alatt álló tanítók számára a Paed. Szemlét rendeljék meg. — A »Délmagyarországi Tanítóegylet« Orsován 1888. évi aug. 8-án tartott közgyűlésén elhatározta, hogy a »Paed. Szemle« az őszi köri üléseken kime-

ritően ismertettessék s mint a szabadelvű tanügyi mozgalmak élén álló zászló minden egyes egyleti tagnak a legmelegebben ajánlassék. Az előfizetők szaporítása által minden tanító tartsa erkölcsi kötelességének a tábor nagybővítését, hogy mentül többen legyünk a küzdő téren. — E határozat a tanítóegylet dicsőségét hirdeti, mert azt jelenti, hogy ismét régi helyes álláspontjára helyezkedett. A tanítók sorakozása a Paed. Szemle körül hatásuk növekvését jelenti.)

Népt. Lapja. 60. Külföldi hangok tanügyi mozgalmainkról. 61—67. Miképen lennének a tanítóképzédei növendékek a magyar (anya-) nyelvi tantárgyakból kiképzendők, hogy a népiskolában az anyanyelvi oktatás valódi céljai jobban legyenek elérhetők?

Ungar. Schulbote. 8. Végtelenségig renitentia. — Kultura, iskola és paedagogiai a „Tudományos Gyűjtemény“-ben 1817—1841. Egybeállította Rill József. (Tartalma: 5. Indítvány a tanítók nyugdíjazása ügyében (1839. 12 köt.) — 6. A nevelő szükséges kellékei. (1840. 10. köt.) — 7. Utmutató a nevelés és oktatás terén felekezeti különység nélkül. (1838. 12 köt.) — 8. Oktatás a természetrajzban. (1840. 7. köt.) — 9. A tudományokban különösen a mathesisben való oktatás. (1838. 1. köt.) Ezen 5 tanulmány 28 hosszabb és rövidebb kommentárral van ellátva, kimutatván, hogy az önálló nemzeti iskola utáni törekvés e század elején jobbjainkban úgy volt meg, mint utódaikban.

Néptanoda. 22. Tanítógyűlés alkalmával tartatni szokott gyakorlati előadások. Képek egy szerény jubileumról, Tárcá. 23. Magyarország néptanítóinak! (Gönczy Pál köszönete.) Az évrő vizsgálatok. Az iparoktatás hazánkban és külföldön. (Több számát nem küldték be.)

Isk. Szemle. 13. (Rendkívüli szám.) A Somogy-vármegyei tanítóegylet értejtője. Meghívó. Kivonat az alapszabályokból. Tisztikar. Egyl. tagok stb.

Közzt. 29. és 30. Az orsz. középisk. T. E. közgyűlése. A szív paedagogiai szempontból. 31. Trefort minster haláláról.

Nevelés. 4. Az iskolai év elején. Az iskola mint a család iskolája. Az élő beszéd. Látogatásom egy családnál. A tkép. tanárok országos gyűlése. Órarend. Feleltetés, ismétlés. Komjáthy Anselm. Élet- és jellemrajz fametszettel. —

Népiskolai Közl. 8. A tanfelügyelői intézményről. Elnöki megnyitó beszéd. A tanító kedélye. A tanító mint régiségkedvelő és gyűjtő. A fakanál meséje. Nagy Péter. (Nekrolog.)

C) Prot. Egyh. és Isk. Lap. 32—34. A zárdai és protestáns nőnevelésről. Külföldi tanügyi mozzanatok. Iskolai értesítők. Megemlékezés Tompa Mihályról, a munka nagy emberéről.

Izr. Tan. Ért. 8. Bővítsük munkatervünket. A természettudományi nézeti eszközök szüksége a népiskolában.

III. Áttekintés. A mostani repertorium csak 10 tanügyi lap foglalatját öleli fel, mert a B) és D) szakcsoport alatti lapok s folyóiratok a vakációban szünetelnek. Ide sorolható az A) és C) csoportból is néhány termék. Hogy egyes szerkesztőségek a „Repert.“ számára nem küldik be: ezt annak jeléül kell vennünk, hogy előttük tanügyi időszaki irodalmunk áttekintése nem bir annyira értékkel, mint a megszokott csereviszony, mely „Repert.“ egybeállítására nem kötelez. Mi azonban nem adtuk fel a reményt, hogy mind e kellemetlenségek dacára mégis sikerülni fog idővel teljes tartalomjegyzéket nyújthatni. —

A „Repert.“ rovatvezetője.

Tanügyi Havi-Krónika.

Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi minster aug. 22-én déli 12 órakor meghalt. A múlt havi „Króniká“-ban arról értesítettük olvasóinkat, hogy a minster „teljes felüdülést keresve, utazott a Szepességbe.“ Reménye nem teljesült! Betegsége lefolyását a Trefort emlékezetének szentelt külön cikkben írja le a szerkesztő a jelen fűzet más helyén. A középületeken kitűzött gyászlobogók hirdették a nagy veszteséget, mely a hazát érte. A „Pester Lloyd“ — a midőn halála hírével kapcsolatosan élet- és jellemrajzát közli és minden téren kifejtett nagyszabású tevékenységét dicsőíti, Trefortról, mint emberről ezeket írja: „Bizonyos az, hogy Trefort nem volt önmagában megszilárdult jellem, ki minden tétét rendszeres elvek szerint mérlegelte volna; ő nagyon kifejlődött azon képességénél fogva, hogy a benyomások irányíták őt, nagyon is a pillanat hevének igézete alatt állott; de mivel Trefort emlékeit sokkal nagyobbra tartjuk, hogysem a halál komoly pillanataiban panegyrika által megsértsük: ugvanazért őszintén mondjuk ki, hogy gyenge ember volt, de gyengeségei a banális felfogás szeréntiektől min-

den tekintetben különböztek.“ — Szép nekrológot írt a »Nemzet,« »Napló« és »Budapester Tageblatt.« Lesz alkalmunk részleteket közölni a nagy férfi halálakor megjelent megemlékezésekből.

Harmadik Frigyes, a jun. 15-én meghalt német császár és porosz király is a szó szoros értelmében providenciális férfi volt. Ha Isten életének kedvez: a szabadelyű haladás óriási léptekkel haladt volna a föld körül, terjesztvén mindenütt a világosságot, a humanismust, az emberi jogok legelidegeníthetlenebbikének egyikét: a szabad gondolkozást és kutatást. Az iskolának s a tanítónak a császár nagy barátja volt. Potsdam melletti Bornstedt és Eiche nevű falvakban, melyeknek a császár volt földesura, gyakran s minden előleges értesítés mellőzésével állított be Frigyes a népiskolába és itt szigorúan vizsgálta meg a tanítókat is, a növendékeket is. A bornstedti iskola 3. osztálya Matthies nevű új tanítót nyert. Frigyes akkor még koronaherceg volt. Beállított az iskolába, hogy a tanítót is, módszerét is megismerje. Figyelemmel s megalégedéssel hallgatta a tanítást s épen indulóban volt a legfelsőbb osztály megtekintésére, a mikor a levélhordó Matthieshez intézett sürgőnyvel lépett az osztályba, melyben a tanítót Spandau mellett egy faluban lakó haldokló anyjához hívták. Frigyes észrevette a tanító arcán a fájdalom kifejezését s tudni akarta a sürgöny tartalmát. A tanító elmondta. Frigyes azt mondá erre, hogy a tanítónak haladéktalanul el kell utaznia, hogy a halállal küzdő anyja utolsó kívánságát teljesítse. »Menjen Ön — szólta Frigyes — iskolát addig én fogok tartani, míg 11 órákor el fog jönni a lelkipásztor a vallástani órára. Siessen, hogy beteg anyját még élve találhassa.« Frigyes erre csakugyan folytatta a tanítást 10-től 11 óráig, a reformáció történetét adván elő s az abban szereplő személyek jellemét s az akkori idők eseményeit ecsetelvén. Pontosan 11 órákor elment a lelkészhez mint iskolai felügyelőhöz, bejelentette a tanító távozását s a lelkészszel viszszatérven az iskolába, meghallgatta a konfirmációra készülő gyermekek feleleteit, megvizsgálta könyveiket s megróvta sok gyermek vigyázatlanságát, melylyel könyveiket rongálták. Többeknek új könyveket vétetett. E kitérés után térjünk vissza e házba!

Rakodczay Pál nemrég tanügyi cikket írt (a „P. H.“ idei május 19-iki számában) a magyar leánynevelés dolgában. — Addig, míg szegény volt, s fentartásáról kellett gondoskodnia, jó volt neki a tanítói pálya; a mint azonban anyja halála után vagyonhoz jutott, a helyett, hogy mint vagyonos tanító a tanügynek tett volna szolgálatot (hiába: a tanítóknak legnagyobb átká a szegénység; a gazdag tanítót paraszt, pap és földesúr is jobban becsüli meg az ágról szakadt-nál!) — felcsapolt színésznek, meg színigazgatónak. Vagyona gyarapítása helyett — természetesen apadása állott be. No de ez ellen mi kifogást sem tehetünk. Ha a színészethez megkívántató testi-lelki kellékek birtokában van, s vonzódást érez ama pálya iránt: ám menjen, és szolgálja ott a magyar kultúrát, bár a tanügyi téren is lett volna vagyona által tevékenységi tere. — Elitéli a mostani leánynevelést. Főuraink franciák, a bourgeoisie utánozza őket, gyötrik, törik a magyart. A német, meg a francia gouvernant, végül a zongoramester kiforgatják a magyar leányt természetéből. — Neki megy aztán Rakodczay a fővárosi tanító-nőknek s azt bizonyítja példákban, hogy magyarságuk bizony-bizony több tekintetben kifogásolható. — És a többi! Jó, jó! De hát Rakodczaynak nem kellett volna itt hagyni a tanítóságot, hanem mikor gazdag öröke birtokába lépett, csapott volna fel a nemzeti nőnevelés apostolának, ha szükségét látta volna, meg egy „új nemzeti nőnevelés“ alapítása árán is. Ezzel térjünk rövid hireinkre!

A Losoncon tartatni szándékolt képezdei-tanárgyűlés és kép. tan. egyll. alakuló gyűlése elmarad. Célba ez a gyűlés azért volt véve, mert a minister azt mondta, hogy »népnevelésünk gyarló irányban halad«; Gönczy pedig május 6-án a tisztelgő kép. tanároknak figyelmét arra hívta fel, hogy »a tanítóképzés nem hivatásszerű keretben mozog.« A gyűlés megtartására vonatkozó indítványt a dévai képezde tanári kara tette. — Nagyváradon kereskedelmi középiskolát létesített egy e célra alakult egylet, az 1885. évi aug. 3-iki ministeri rendelet alapján szervezven az iskolát. — Halász István baranyai segédtanfelügyelő azon meggyőződésből indulva ki, hogy a gyakorlati szakképzettség még nem elegendő állása betöltésére, a külföld tanügyi viszonyainak tanulmányozását is szükségesnek tartotta. Ez okból három éven át szabadságidejét arra használta fel, hogy Alsó- és Felső Ausztriát, Bajor-, Szász- és Poroszországot s (az idén) Württemberg, Badent s a Svajcót járta meg paedagogiai tapasztalatok szerzése céljából, különösen a falusi iskolai viszonyokat tanulmányozván. Birjuk H. úr ígérését, hogy a Paed. Szemle számára a Sct-Gallenben évenként tartatni szokott világhírű ifjúsági és népműnnepelety írja le. — Andreeszkú beregszói román tanítói lakása előtt dynamit-töltényt gyújtottak meg. Az explodált dynamit szétzúzta az

ablakot s butorzatot; a tanító neje megsérült. — Az „Eötvös alapgyűjtő és osztó bizottság” Szent-István napján tartotta ülését Vargha István elnöklete alatt. Jegyzője az ülésnek Szőke István volt. — Kiosztottak 150) frtot. Beérkezett 56 folyamodvány. A központi bizottság indítványára 100 frtos egyetemi ösztöndíjjat adtak. A többi ösztöndíjjak és segélyek 50 frtosak voltak. — Az orsz. kath. tanítói segélyalap központi bizottsága aug. 23-án Márkus Gyula praelatus elnöklete alatt tartotta gyűlését. Kiosztásra 50 frtjával 800 frt került. Az eddigi négy 100 és tizennégy 50 frtos ösztöndíjasok továbbra is megmaradtak. — A Pécssett aug. 11-én megnyílt iparkiallításról részletes tudósítás áll rendelkezésünkre; de valamint az Eötvös alapról és a kath. segélyalapról térszűke miatt ezúttal csak röviden emlékezhetünk meg, ugy e tekintetben is fontos kiállítást is csak röviden érintettük. A jövő füzetben mindhárom kiemelkedő ügygel részletesen foglalkozunk. És most áldozunk a kegyeletnek! Meghaltak: Gajzágó Magda, bálványos-várallyai tnő, élte 25. évében; jul. 27-én; — Szoboszlai Dániel simai ev. ref. t. 61 éves korában; — Komjáthy Mária kúnfélegyházi rom. kath. t. élte 30 évében, aug. 8-án; — Dr. Trefort Ágoston m. kir. vall. és közokt. minister élte 72. évében, aug. 22-én! — Marosi Sámuel zilahi képezd. tanár 45 éves korában, aug. 17. — A hív emlékezet viraszsszon nyugvó poraik fölött!

A jelen füzet majdnem minden rovatában Trefort volt közoktatásügyi minis-
terről van szó. Nem is lehet ez másként; mert közéletünk minden terén neki fontos szerep jutott. „Kronikás” sem végezheti havi regis-
trálását a nélkül, hogy újból- és újból vissza ne térjen a boldogult ministerre. — A lapok is halála óta folyton vele foglalkoznak, keresvén utódot helye méltó betöltésére. Első helyen Dr. Berzevicsy Albert államtitkár nevét hangoztatják; beszélnek Szőgyéni-Marich László külügyministeri tanácsosról, Szapáry Gyula, Zichy Ferenc grófokról, továbbá Eötvös Lóránd báróról, Zichy Antal főrendi-házi tagról. Mint a legfőbb kilátással bíró jelölt Károlyi Tibor grófot emlegetik. Addig is, míg a tanügyi minister kinevezése megtörténne, a ministerium vezetését Baross Gábor közlekedésügyi ministerre bízta a ministertanács. Nehéz Trefort utódját megtalálni. Ne legyen se a püspököknek nem tetsző, se ultramontán ember! — Mi csak azt kívánjuk, hogy az új minister a tanügyre nézve — áldás legyen! **Kronikás.**

Tanítók „Emlékeztetője” szeptember havára.

I. Tanév kezdete. Országsgzerte mindenütt, a hol rendezettek az iskola viszonyai, a tanév sept. 1-én veszi kezdetét. — A ki a tanév megnyitását hetekkel vagy hónapokkal elodázza: az nem barátja az iskolának, valamint az sem, a ki nem gondolja teljes szigorral a pontos iskoláztatást. Ha az ifjú honpolgárnak „m u s z á j” megfelelni a katonakötelezettség törvényének: akkor a tankötelezettség törvényét is szentnek kell tartani.

II. Tanítóegyletek gyűlései: »Az aradvidéki tanítóegylet« XIX. nagy gyűlését f. é. sept. 16. és 17. tartja Aradon.

III. Szent-Mihály napja vagyis sept. 29-ike oly terminus, melyen Magyarországon minden adós megfelel fizetési kötelezettségének. A ki tehát a Paed. Szemle előfizetési díjját Szent-Mihálykor kötelezte magát beköldeni, vagy ki eddig nem fizetett: azt kérjük, szíveskedjék a P. Szemle árát legott postai utalványon elküldeni.

IV. Vasuti kedvezményes jegyekért tanítók hivatalból, a kir. tanfelügyelőség útján folyamodjanak. Ily félárú mérsékelt jegy a tanítók- és családtagjaik részére, a szabályok értelmében, hivatalból jár, melyért azonban az illető vasuti igazgatósághoz 50 kros bélyeggel ellátott folyamodványt kell benyújtani. E jegyek 3 hónapig érvényesek, s utazás előtt 2 héttel hamarabb kérendő. Ezeket tartottuk szükségességnek a fővárosba feljöni szándékozó tanítóknak, hozzánk intézett leveleikre, válaszul adni.

A „Paed. Szemle” szerkesztősége.

Szerkesztői mondanivalók.

(11.742) V. I. Budapest. Leány, aszszony, legény, nős, mind nagyon nehezen jut a fővárosban tanítói állomásra; mert itt nem a jelesség, a kitűnőség, hanem más indokok határoznak. El lehet reá készülni, hogy 2—3 évig (ha tovább nem) óradíjas marad. Ez különben egyik oka annak, hogy a törekvő tanítók csak nagyritkán iparkodnak ide. —

(Folytatása a „Szerk. mond.”-nak a boríték 3-ik oldalán.)

